UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Diplomová práce

2017 **Bc. LUKÁŠ MEKIŇA**

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra hudební kultury

Diplomová práce

Hudební fond františkánů na Považí

Music Fund of Franciscans in Považie

Bc. Lukáš Mekiňa

Vedoucí práce:	PhDr. Leona Stříteská, Ph.D.
Studujní program:	Učitelství pro střední školy (N7504)
Studijní obor:	Učitelství hudební výchovy — sbormistrovství (N HV-SBO)

2017

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Hudební fond františkánů na Považí vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

....

Místo, datum Podpis

PODĚKOVÁNÍ

Chtěl bych poděkovat PhDr. Leoně Stříteské, Ph.D. za odborné rady a připomínky, které mi poskytla při zpracování mé diplomové práce. Pokládám za důležité poděkovat Státnímu archivu se sídlem v Bytči, hlavně jeho ředitelce PhDr. Janě Kurucarové za její ochotu a pomoc při pátrání a poskytnutí veškerého zkoumaného materiálu, který archiv obsahuje. Také děkuji všem, kteří při mně stáli a jakýmkoliv způsobem mi pomohli k vytvoření tohoto díla.

ABSTRAKT

MEKIŇA, Lukáš: *Hudební fond františkánů na Považí.* [Diplomová práce]. Univerzita Karlova v Praze. Pedagogická fakulta; Katedra hudební kultury. Vedoucí diplomové práce: PhDr. Leona Stříteská, Ph.D. Stupeň odborné kvalifikace: Magistr. Praha: UK, 2017, s. 78

Cílem mojí diplomové práce je zkoumání a seznámení se zapomenutými hudebními skladateli a jejich vyspělé hudební tvorby na Považí. Zaměření diplomové práce je zkoumání dobových listin, dokladů a notového materiálu, který se dochoval ve Státním archivu Ministerstva vnitra SR se sídlem v Bytči. Diplomová práce je rozdělena do třech kapitol. První je o historii a rozloze Horního Považí. Druhá kapitola se zabývá samostatným Františkánským řádem od jeho vzniku až po současnost. A poslední stěžejní kapitola pojednává o dochovaném hudebním fondu františkánů na Považí, skladatelích a hudebnících a rozboru dochované hudební literatury.

Klíčové slová: Bytča. Juraj Thurzo. Františkáni na Považí. Hudba. Sakrální tvorba. Rozbor skladeb.

ABSTRACT

MEKIŇA, Lukáš: Music Fund of Franciscans in Považie. [Diploma thesis]. Charles Univerzity in Prague (Pragu, Czech Republic). Pedagogical faculty. The Department of musical culture. Supervisor: PhDr. Leona Stříteská, Ph.D. Degree of qualification: Master. Prague: UK, 2017, p. 78

The aim of my thesis is the exploration and familiarization forgotten composers and their advanced music creation on the nature. The focus of the thesis will be researched historical documents, records and sheet music that has been preserved in the State Archives of the Ministry of Interior of the Slovak Republic, based in Bytča. The thesis is divided into three chapters. History and nature area of the upper. The second chapter deals with independent Franciscan Order, from inception to the present. A final chapter discusses the pivotal surviving musical fund Franciscans on the nature, composers and musicians and musical analysis of the extant literature.

Keywords: Bytča. Juraj Thurzo. Franciscans in Považie. Music. Choral composition. Analysis of compositions.

Obsah

ÚVOD....8

I. 1. Horní Považí....9

1.1 Stručná historie města Žilina....10

1.2 Bytča a její historie....14

1.2.1 Nejstarší záznamy o městě....14

1.2.2 *Bytčanské panství.*....15

1.2.3 *Kultura a vzdělanost v Bytči*....17

1.2.4 *Bytčanský zámek*....18

1.2.5 *Svatební palác*....24

1.2.6 *Bytča a Juraj Jánošík*....26

1.2.7 *Juraj Thurzo a Alžběta Báthoryová*....28

1.2.8 *Rozmach Bytče za dob Esterházyů*....34

II. Františkáni....36

2.1 Františkánský řád....36

2.2 Historie Františkánského řádu....36

2.3 Svatý František z Assisi....37

2.4 Františkánské kláštery na Slovensku....39

2.5 Klášter v Pruském....41

2.6 Inventář františkánů v Pruském....43

III. Františkáni a hudba....46

3.1 Dochované hudebniny z klášterů na Horním považí....46

3.1.1 *Sbírky hudebnin v Trenčíně*....46

3.1.2 *Hudební sbírky z rozličných zdrojů v Trenčíně*....48

3.1.3 *Hudební sbírka v Bytči* 48
3.2 *Velikonoční pašije* 50
3.2.1 Velikonoční pašije E. Paschy 50
3.2.2 *Odkaz Edmunda Paschy* 53
3.3 Barokní hudební skladatelé na Horním považí 56
3.3.1 *Edmund Pascha* 56
3.3.2 *Adam Marmankovič* 57
3.3.3 *Hudební tvorba Adama Marmankoviče* 59
3.4 Rozbor nalezených skladeb 62
3.4.1 *Barokní fuga* 62
3.4.2 *Pět Menuetů pro čtyřruční piano – forte* 66
3.4.3 *Antifona Tota pulchra* 67
4. Závěr 69
5. Seznam použitých informačních zdrojů 71
6. Přílohy 72

ÚVOD

Povídá se, že by člověk měl hledět do budoucnosti a dělat všechno pro to, aby tuto budoucnost naplnil. Ale kam by naše lidstvo dospělo, kdybychom nestudovali i naši historii? Každý člověk se s ní potkává denně. Nejenom prostorami, kde se pohybuje, ale i věcmi, které denně používá. I ve věcech, které jsou pro nás běžné, se nachází historie. V dnešní době ještě pořád objevujeme nové a nové poznatky z minulosti. Zjišťujeme, že osobnosti, které žily v minulosti, byly vyspělé, a dokonce se nám podařilo při zkoumání objevit i lidi neznámé. A množství historických faktů a materiálů ještě pořád zůstává neobjeveno a zapomenuto. Zmapování naší historie i národa není kompletní tak, jak si myslíme. Ani hudba není žádnou výjimkou. Oblast, ve které jsem se rozhodl svůj výzkum uskutečnit, je bohatá na kláštery a svým umístěním na mapě se zde tvořily důležité dějiny naši historie, a to nejen v hudebním odvětví. Konkrétně se budu věnovat hudební historii Horního Považí. Nejenom, že je tato oblast bohatá na různá jména z politické oblasti, jako například první prezident samostatného Slovenského státu v období 1939 – 1945 ThDr. Jozef Tiso, ale hlavní a nejdůležitější osobností Horního Považí je bezpochyby Palatín Juraj Thurzo. Dnešní území Horního Považí je dokonce spojeno i se jménem Juraj Jánošík. Ale nejen těmto významným osobnostem historie se budu věnovat. Důležitější a stěžejní oblastí mého výzkumu zůstává znovupřipomenout a případně objevit někoho nového, který hudebně působil na Horním Považí. Bohužel z hlediska dochovaných hudebních a písemných materiálů jsem byl donucen své bádání oemzit jen na oblast nejrozsáhlejšího řádu na Považí, a to Františkánů. Tomuto řádu bude věnována také jedna samostatná kapitola, jelikož jsou důležitou součástí naší historie. A právě díky tomuto řádu jsem se jako hudebník mohl vrhnout na svůj výzkum a přinést tím jména skladatelů, kteří působili v tomto řádu.

I. 1. Horní Považí

1

Když někdo vysloví název oblastního území Považí, každý, kdo se s pojmem setkal, bude vědět, o které území se jedná. Území dnešní Slovenské republiky můžeme rozdělit do tří skupin, východní, střední a západní, pak také do krajů, ale pro tuto práci nejdůležitější rozdělení konkrétního území, kterému se budeme věnovat, je Považí.

Tato oblast je lehko definovatelná, protože, jak už název napovídá, se jedná o část území, které se nachází na toku řeky Váh. Jelikož je tato oblast rozsáhlá, budeme se soustředit na část Horní Považí. Toto území obsahuje okresy Bytča, Považská Bystrica, severní část okresu Púchov a okres Žilina. Horní Považí s 1097 čtverečními kilometry je třetím největším regionem v osmi samosprávných krajích Slovenska. Území Horního Považí se nachází v západní části severozápadního Slovenska. Z historického hlediska je nejdůležitějším okresem okres Bytča a Žilina.[2]

[1] Detailní zobrazení mapy Slovenska, s vyhraněním oblastního území Horního Považí
[2] http://www.slovakregion.sk/region-horne-povazie

1.1 STRUČNÁ HISTORIE MĚSTA ŽILINA

[3]

Město Žilina mělo předpoklady od středověku, aby na jeho území mohlo vzniknout středisko severozápadního Slovenska. Toto město mělo velmi výhodnou polohu, protože leželo na křižovatce důležitých cest a třech řek. Nejstarší písemnost o tomto městě pochází z roku 1208, i když se archeologickým výzkumem dokázalo, že na tomto území se usídlili obyvatelé už v 5. století našeho letopočtu.

Středem nově vznikajícího města byl prostor kolem dnešního náměstí. Tady vznikl strážný hrad a v podhradí existovala od 13. století slovanská osada a farský kostel. Kolem města podle písemností bylo šest menších osad, jejichž duchovním centrem byl kostel sv. Štefana, postavený kolem roku 1230. Předpoklady pro vznik městského zřízení díky rozvíjení řemesla a obchodu doplnil příchod německých hostů z polského Těšína na konci 13. století.[4]

První městské privilegium dostala Žilina ještě za vlády rodu Arpádovců kolem roku 1290. Podle písemných listin se poprvé dozvídáme o Žilině jako o městě v roce 1312. Z roku 1321 se zachovalo první městské privilegium, které dostalo město od krále Karola Róberta. Tímto privilegiem se město Žilina dostává zpátky do královského majetku. Město se stalo střediskem řemesel, obchodu a právním střediskem pro široký okruh obcí severozápadního Slovenska.

Obyvatelé Žiliny zakládali mnohé obce na Považí, v Turci a na Kysucích. Tím dovršili osidlování Horního Považí. Podle příkazu panovníka převzala Žilina od roku 1384 práva města Krupina, původně mělo město německé právo z Magdeburgu, které bylo v roce 1378 přepsáno v němčině do Žilinské knihy. Do této knihy byly v dalších letech zapisovány

[3] Erb města Žilina, který je používán do dnes
[4] http://www.zilina.sk/historia/

záznamy ze zasedání dvanáctičlenné městské rady. Tyto záznamy byly psané v německém, latinském a slovenském jazyce. Pro Slováky je nejdůležitějším záznamem z městských knih záznam z roku 1451, který je psaný ve slovenském jazyce, a proto má velký význam pro dějiny slovenského národa. Pro slovenský národ je významná i listina krále Ľudovíta I. z roku 1381 známa pod názvem „Privilegium pro Slavis“ (Privilegium pro Slováky). Podle tohoto privilegia měli polovinu městské rady tvořit němečtí a polovinu slovenští měšťané s rovnocennou mocí a právem. Král ho udělil po stížnosti Slováků, kteří tvrdili, že dávné pravidlo města němečtí měšťané odmítají dodržovat. Opis, ve kterém se zachovalo toto privilegium, se dochoval na hodnověrném místě v Turci z roku 1431.

[5]

Koncem 14. a začátkem 15. století došlo k období velkého rozvoje města. Žilina, která patřila královi, měla díky tomu svoje správní i soudní orgány. Toto privilegium jí dokonce umožňovalo právo volby faráře. V roce 1397 došlo k osvobození města od placení pohraničního cla. Tento akt jenom podpořil obchod se zahraničím. Hlavní surovinou, se kterou bylo obchodníky obchodováno v Žilině, bylo sukno.[6]

[5] Privilegium pro Slavis – dochovaný dokument Ľudovíta I. o privilegiích pro Slováky z roku 1381
[6] Archiv města Žilina

1405 byl rok, kdy dostala Žilina příkaz k vybudování hradeb kolem celého města. Na přelomu 15. a 16. století přestalo být město královským majetkem a stalo se majetkem Strečňanského panstva. Strečňanské panstvo toto město ponechalo jako šlechtické (zeměpánské) město. Zachovali městu práva, která si ve své hospodářské sféře Žilina ještě více rozšířila.

Ve druhé polovině 16. a 17. století dochází k rozkvětu města. V roce 1521 zasáhl Žilinu rozsáhlý požár. Díky němu se změnila architektura celého náměstí, změnilo a dostalo renesanční charakter. Významným impulsem pro rozvoj kultury, školství a duchovní sféry bylo od roku 1683 působení jezuitů a od roku 1704 působení františkánů. Oba řády začaly s výstavbou svých klášterů a kostelů v první polovině 18. století.

V polovině 19. století se město Žilina stává střediskem severozápadního Slovenska. Bohužel nastává doba, která už v daných podmínkách neumožňuje další rozvoj města. Díky velkým požárům v roce 1848 a 1868 došlo ke zničení velké části města. Nevyhnutelnou podmínkou pro další růst města mělo být vybudování průmyslu. Pomocí stavby železnice na území Žiliny se město stalo dopravním uzlem. V roce 1872 se přes Žilinu táhne Košicko-bohumínská trať a v roce 1883 dochází k rozšíření vlakových kolejí do Považské Bystrice. Vytvoření vlakové sítě Žilině jenom prospělo. Ve městě a okolí byl dostatek levné pracovní síly, dřeva, vlny, množství vodních zdrojů a tak dále.

Důležitou událostí pro město Žilina je také liberalizace uherských zákonů v roce 1848. Do města se přistěhovali židé, kteří pro město přinesli velký finanční kapitál a pomocí využití dopravního uzlu rozvinuli a vybudovali ve městě obchod a bankovnictví. Rozvoj bankovnictví a průmyslu, obchodu a služeb se projevil i na demografickém vývoji města. V polovině devatenáctého století mělo město jen 2326 obyvatelů, v roce 1900 tento počet dosáhl číslo 5633. Počet obyvatelstva nadále přibýval. Prvních 10000 obyvatel dosáhla Žilina už v roce 1901. Přibývá nejenom počet lidí, ale i nejrůznějších národností. Z čistě slovenského města je slyšet přistěhovalce z ostatních částí Uherska a také z dalších krajin.

Na přelomu roku 1918 a 1919 bylo ve městě vybudováno Ministerstvo s plnou mocí pro správu Slovenska. V čele tohoto ministerstva byl Vávro Šrobár. Zde totiž vzniká první

slovenská vláda. 6. října roku 1938 byla v budově Katolického domu v Žilině podepsána dohoda o autonomii a samostatnosti Slovenska jako státu i německého satelitu. Mezi roky 1941 – 1945 bylo ve městě postaveno mnoho staveb. Jednou z nich je budova dnešního městského divadla, které se stalo dominantou města.

V roce 1942 vyšlo z nacistického Německa nařízení, že mají vznikat soustřeďovací tábory pro židy. I když se představitelé města postavili proti, bohužel tomu nezabránili. Z této stanice pak odjížděly transporty do Osvětimi. 29. a 30. srpna roku 1944 se sdružili vojáci žilinské posádky a povstali a bránili se proti přicházejícím Němcům v budově Dívčího gymnázia při františkánském kostele. Bohužel neúspěšně. Osvobození města od nacismu nastalo 30. srpna 1945 1. česko-slovenským armádním sborem.

Město se po válce v roce 1945 postupně rozrůstalo. Nejdůležitějším důvodem byl rozvoj průmyslu v Žilině. V roce 1940 mělo město Žilina jen 18 813 obyvatelů. Rozvoj po válce tak dopomohl k nárustu počtu obyvatelstva ve městě. Počet obyvatel v roce 1980 totiž dosáhl čísla 83 016. I když se v roce 1991 od města oddělilo šest menších obcí, ani to nezastavilo růst počtu obyvatel v samotné Žilině. V dnešní době má město více jak 86000 obyvatel. Tito obyvatelé obývají 19 částí města. Rok 1960 je důležitý pro vzdělání, vzniká tu sídlo Vysoké školy dopravní v Žilině (VŠDS), dnes s názvem Žilinská univerzita. Tato univerzita se pyšní hlavně svou katedrou dopravy a spojů, protože její studenti obsazují významná místa v kokpitech dopravních letadel po celém světě. Historickými událostmi, průmyslovým rozvojem, tradicemi i současnou dobou patří město Žilina mezi nejvýznamnější města na Slovensku.

ŽILINA. Farský kostol.

1.2 Bytča a její historie

1.2.1 Nejstarší záznamy o městě

Město Bytča je oproti svému nejbližšímu městu Žilině starším městem a máme o ní více historických dokumentů. Sporadické archeologické nálezy dokumentují jednotlivé stupně pravěku a rané doby v této části Slovenska. Není v silách žádného archeologa, aby byl schopný vystihnout celkový obraz osídlení, protože mnoho úseků se ve vykopávkách nenalezlo. Archeologické nálezy poukazují na přítomnost paleolitických lovců mamutů, to znamená, že nám dávají částečný důkaz o tom, že už v době kamenné tady žil člověk.

Nejstarší písemný doklad o městě Bytča se zachoval z 1. poloviny 13. století. Starší písemnosti do roku 1526 poukazují jenom na majetkový charakter, tudíž máme velmi málo údajů o hospodářském a sociálním vývoji města. První písemné listiny z 1. poloviny 13. století je třeba brát jenom jako první záznamy o tom, kde se město Bytča nachází. Nejstarší zachovanou písemnou zprávou o Bytči je listina z roku 1234. V této listině „*Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae*“[7] se dovídáme o prodeji majetku na území Bytče nitranskému biskupovi. Nitranské biskupství bylo právním majitelem města až do roku 1500. Od konce 13. a začátku 14. století se stala Velká Bytča sídlem správy bytčanskeho panství a díky tomu i jeho centrem. Zároveň se zde konaly každou středu týdenní trhy. Naštěstí se množství majetkových a právních listin dochovalo, proto jsme schopni od 13. století postupně rekonstruovat dění na panství Bytča i jeho okolí. Řemesla, která na panství vznikají, jsou například řeznictví, ševci, krejčíři, soukeníci a mnoho dalších.[8]

[7] Marsina, R. : Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae I., Bratislava 1971 s. 321, č. 443
[8] Kočiš J. : Bytča 1378 - 1978, s. 43

1.2.2 *Bytčanské panství.*

Předpoklady pro vznik bytčanskeho panství se začaly vytvářet už v 1. polovině 13. století. Nitranské biskupství odkoupilo Bytču jako panství. Bylo i vlastníkem hradního panství Hričov. Jednalo se o dva velké územní komplexy, které spolu sousedily. Jediné, co je dělilo od sebe, byl tok řeky Váh. Situace se ale změnila. Po tatarském vpádu na toto území daroval Belo IV. magistrovi Bartolomejovi panství Hričov. Díky tomuto darování se začalo panství Hričov vyvíjet jako samostatné (hradní) panství. K tomuto městu patří několik chotárů (území).

Prvním z nich je chotár ***Malá Bytča.*** Tato oblast nepatřila do území, které v roce 1234 koupilo nitranské biskupství. Za první písemnou zmínku o Malé Bytči můžeme považovat listinu z roku 1250, kde Belo IV. s chotárem Hvozdnica věnoval chotár Malá Bytča Bánovi Filipovi po vpádu Tatarů. Potom nemáme dlouho žádnou písemnou zmínku, které bychom se mohli chytit. Předpokládá se, že v období, které nám není známo, se Malá Bytča stala majetkem nitranského biskupství. Tím pádem se stala součástí bytčanskeho panství a přešla pod žilinské právo. Poprvé se s názvem Malá Bytča potkáváme v listině vydané Blažejem (Pražsko-bystrický dědičný rychtář) v roce 1409. Ani po tomto roce se nepoužíval přesný název tohoto chotáru.

Druhým chotárem je ***Mikšová.*** První písemní doklad o Mikšové pochází z 18. února 1526. Majitely chotáru byl rod Maršovských z Maršové, tato obec byla zemanskou vesnicí. I když máme záznamy, že již v 15. století nepochybně existovala, čas jejího vzniku nám není přesně známý.

Dalším chotárem je ***Beňov.*** Víme, že tento chotár patřil roku 1448 zemanské rodině Urbanovských z Urbanova. Chotár byl pravděpodobně vykrojen z chotáru Hvozdnice. I Beňov byl zemanskym majetkem.

V jedné z nejstarších zpráv o území z roku 1234 se dozvídáme o dalším z bytčanskych chotárů a to ***Hliníku.*** Z této listiny se dozvídáme, že chotár koupil nitranský biskup Ján II.

Podobně jak o chotáru Malá Bytča, tak i o Hliníku nemáme dlouho žádnou zmínku až do roku 1423. Podle listiny z roku 1439 patřil Hliník k Považsko-bystrickému královskému hradnímu panství. Důležitou zmínkou se stal list Štefana Zápoľského z 31. srpna roku 1463, ve kterém vzpomíná na dobytí pevnosti v Hliníku při Váhu. Mohlo se jednat o malou pevnůstku, která byla narychlo vybudována v bouřlivých časech vnitřních rozbrojů. Společně s chotárem Malá Bytča je Hliník nejbližším chotárem k bytčanskému panství.

Třetím nejbližším chotárem je ***Hrabové.*** Nejstarší zmínka o tomto panství pochází z 6. října 1268. Z listiny je možné usuzovat, že toto panství nebo trvalé osídlení bylo už před tatarskými vpády. Až do konce feudalismu byla obec zemanskou vesnicí. Název dostala po rodině, která ji vlastnila. Jednalo se o rodinu Hrabovských, kterým patřil i chotár Dolné Hlboké. Vícero listin vydaných podžupanem Trenčanské stolice v roce 1385 vzpomínají jména služebníků z Hrabového patřících zemanovi Michalovi z Hrabového. 15. století je století, které znovu poukazuje na členy zemanských rodin z Hrabového, kteří jsou buď úředními pověřenci nebo svědci v sousedských sporech.

Poslední dva chotáry z bytčanskeho panství jsou tyto dva – ***Dolné a Horní Hlboké.*** Dolní Hlboké vzniklo v severní části z původního chotáru Hrabové. Patřil členům rozvětvené rodiny Hraboskovců, ale postupně měnil majitele. Hrabovští totiž nemohli vyplácet věno v penězích, proto ho vypláceli svým majetkem v Dolním Hlbokém. Původní chotár Horní Hlboké byl vytvořen z jihozápadní části území, které patřilo kolem roku 1208 k Hričovskému hradnímu panství. Horní Hlboké se mezi vesnicemi vzpomíná výslovně až v roce 1469. I v té době patřilo k Hričovskému hradnímu panství.

Historii Bytče máme možnost díky zachovalým historickým pramenům sledovat od začátku 13. století. Po dobu tří staletí vyrostlo z původní vesnice velké město Velká Bytča. Toto město bylo centrem pro své nejbližší okolí. Už v té době byly položeny základy pro jeho další rozmach, který následoval v 16. a 17. století.

1.2.3 *Kultura a vzdělanost v Bytči*

Kromě nositelů kultury v Bytči, kterou si vytvářel prostý lid lidovými písněmi nebo tanci, ovlivňovala vzdělanost hlavně církev. Proto kulturní život v 17. a 18. století nese převážně náboženský charakter. Výtvarné a sochařské umění bylo také zasaženo z větší části náboženstvím. Město Bytča patřilo mezi poddanská městečka (kromě vlády Palatína Juraje Thurzy), proto zde nedochází k živému stavebnímu ruchu. Dochovaly se historické stavby jako jsou Bytčanský zámek, Svatební palác, Gotický farský kostel a z mladších staveb to jsou pivovar a synagoga.[9]

V Bytči převládala náboženská literatura. Díky ní se rozvíjí duchovní píseň, která se uplatnila hlavně v kostele. Při kostele byl zřízený chór, který vedl místní církevní kurátor. V chóru působil musicus priamrius, který byl v té době placen od zeměpána smíšeným obilím. Měl nárok na čtvrtinu darů, které byly odváděny varhaníkovi, a za každou odzpívanou kantátu bral šest denárů. O něco nižší příjmy pobíral musicus secundarius a také zpěvák, kterému v té době říkali diskantista. Katolická chrámová hudba byla využívaná nejen u mešních obřadů, ale byla uplatňována i na pohřbech. Není nejmenších pochyb o tom, že v Bytči nebyla jenom chrámová hudba. Ve velké míře se tady uplatňovala a pěstovala slovenská lidová píseň.

Situace ve vzdělání v Bytči se časem moc nezměnila. I když bylo vytvořeno Gymnázium v Bytči, ze kterého chodili studenti na univerzity nejenom v okolí, ale i do širého světa, ani to nepomohlo k tomu, abyste se v běžné domácnosti setkali s knihou. Jenom někteří vyvolení měli doma pár kousků knih. Nejbohatší knihovna v Bytči byla na zámku. Druhou největší vlastnila pochopitelně fara. Nacházely se tam knihy rukopisné, Bible v národním jazyce (Biblia slavica), teologické knihy, latinské díla, slovenské a maďarské knihy. Celkem se tam nacházelo kole 300 knih. Roku 1828 měl soukromou knihovnu i farář.[10] Vlastnil kolem

[9] Kočiš J. : Bytča 1378 - 1978, s. 84, Synagoga je jednou z nejmladších staveb v Bytči. První písemná informace o synagoze pochází z roku 1801. Byla využívaná do druhé světové války. Pro stavbu nebyl příznivým obdobím ani socialismus. O znesvěcenou stavbu židovská obec momentálně nejeví zájem, a proto se jí snaží město odkoupit a uvést do původního stavu.

[10] Kočiš J. : Bytča 1378 - 1978, s. 86

39 svazků knih. Fara se starala o 8 svazků matrik. Dle záznamů se tam nacházely i kanonické vizitace ze začátku 18. století, bohužel se do dnešní doby nezachovaly.

1.2.4 *Bytčanský zámek*

11

Největší dominantou města Bytča je od nepaměti jeho zámek. Do podoby, která je nám v dnešní době známa, ho dal postavit rod Thurzů. Tento zámek vznikal v období mezi roky 1571 – 1574. Podle materiálu použitého na stavbu tohoto zámku, který je považován za nový, je možné brát v úvahu, že před ním na tomto místě již něco stálo. Potvrzuje to fakt, že rod Podmanických zdemoloval starší zámek v 50. letech 16. století. Původně zde stál menší hrad, obytná věž s dvorcem, kterou nechalo postavit nitranské biskupství pravděpodobně ve 13. století. Stavitelem dnešní podoby zámku byl Ján Kilian z Milána. Důkazem je darovací listina Kataríny Zrínské z 5. července 1575, za jeho zásluhy mu totiž darovala dvě celé

[11] Rytina J. Nypoorta přibližně z roku 1686

usedlosti.[12] Kromě Kiliana Thurzy se na panstvích v Bytči usídlilo vícero italských stavitelů. K tomuto zámku v roce 1601 přibyla ještě jedna stavba, a to Svatební (sobášny) palác. Toto stavení bylo také prací italských mistrů řemeslníků. Z mnoha dekoračních detailů můžeme usoudit, že je to dílo italských mistrů, kteří sídlili v Bytči. Tito mistři dostali od panstva půdu a měli své domy a zahrady.

Jižně situovaný zámek byl uzpůsoben především pro bydlení celkem početné rodiny samotného Juraje Thurzy. Některé dobové prameny však uvádějí, že kromě prostorů, které sloužily k bydlení rodu Thurzů, byla na zámku i škola a lékárna. V inventáři z roku 1627 jsou zapsány hned dvě lékárny, horní a dolní apatéka. V tomto inventáři jsou dokonce zapsány i horní a dolní školy. Na poschodí ve východní straně zámku byla místnost plná křesel a stolů pro rokování a zasedání v časech Juraje Thurzy. Z dobových listin je nám známo, že zámek byl obohacen i o vězení, kde byl kolem roku 1600 vězněn Michal Telekeši a o deset let později zde uvěznili Jána Ujváriho alias Ficka. Byl sloužícím na Čachtickém hradě, a dokonce byl osobním pomocníkem hraběnky Alžběty Bathoryové. Strážní službu vykonávali na zámku drábi nebo hajduši. Bývali na přízemí a taky v některých prostorách ve věžích.

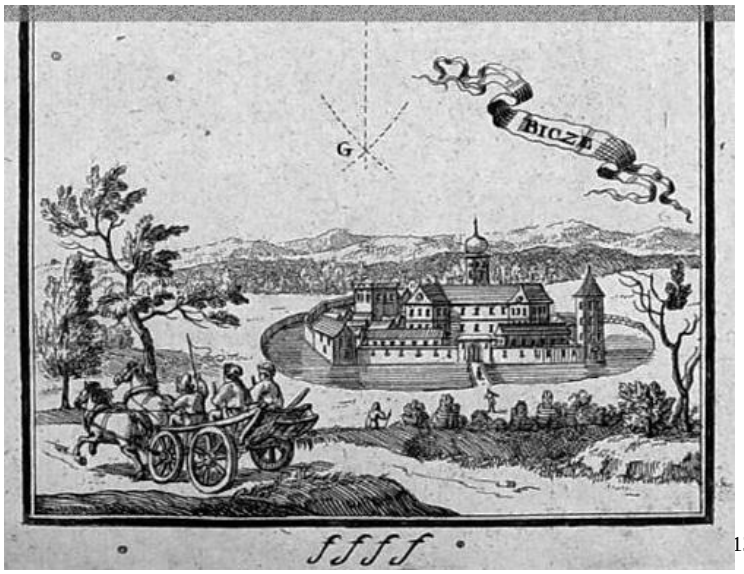

[13]

[12] Dejiny Slovenska I. Od najtarších čias do roku 1848, Bratislava 1961

[13] V roce 1686 vydal učitel Anthoni Ernst Burckhard von Birckenstein ve Vídni učebnici geometrie pod názvem Erzherzogliche Handgriffe des Zirkels und Linials. V této kníze se nacházel obrázek Bytčanskeho zámku.

První z vážnějších oprav zámku nastávají v roce 1605 až 1612. Důvodem této opravy byly hajdúske invaze. Samotný panovník Juraj Thurzo ve svém listě Alžbětě Coborové z 2. června 1605 smutně popisuje poškozený zámek jako „veľmi zpustošený a poškozený“.[14]

Rekonstrukční práce vedl mistr stavitel Andrej Pocabello. Při rekonstrukci došlo k velkým úpravám. Dnešní druhé poschodí se snížilo. Důkazem toho, že malíři byli už v této době velice dobře placenými řemeslníky, je list Juraje Thurzy své manželce. V 90. letech 17. století vznikla na zámecké věži freska Madony. Tuto fresku nechal zhotovit Pavol Esterházy. První zmínka o této fresce v listinách je z roku 1720.

Bohužel ne vždy byl zámek skvostným a překrásným objektem. Rod Esterházyů neměl zájem obývat prostory zámku.[15] Proto jsou taky první rod, který pronajímal zámek i s panstvím. Bohužel péče uživatelů o tento zámek nebyla nikdy nijak vysoká. Obvykle byla minimální nebo nijaká. Ovšem tento nezájem o zámek měl své důsledky. Zámek začal pomalu, ale jistě chátrat. Koncem 17. a začátkem 18. století, v dobách protihabsburského povstání, se na zámku střídaly povstalecké a císařské armády, které neměly úctu k uchování způsobilosti zámku. Bohužel to mělo za následek další postupné chátrání. Župná komise, která zámek navštívila v roce 1682, zjistila, že kurucká armáda poškodila značnou část oken a také krbová kamna. V roce 1712 byl zámek domovem pro německé císařské vojsko. Je zajímavé, že přestože je zámek překrásný, nikdy nesloužil rodu Esterházyů jako sídlo. Tento rod investoval do zámku značné peníze, ale nikdy pro ně nebyl domovem. I když v letech 1720 až 1862 tento objekt vlastnili, ani panstvu ho nepronajímali. Po dlouholetém pustošení naštěstí přišla rozsáhlá a finančně náročná operace. Od roku 1712 probíhala rekonstrukce zámku až do roku 1722. Tuto rekonstrukci platil Jozef Anton Esterházy. Po rekonstrukci byl zámek domovem pro esterházyovský panský personál. Samotný Esterházyové přicházeli na panství v Bytči jenom příležitostně. Toto rozhodnutí Esterházyů mělo vliv na rekonstrukci zámku. Přibyli pokoje pro panstvo.

[14] informace získaná z dochovaných listů Palatína Juraje Thurzy
[15] Günterová, A. a kol. : Súpis pamiatok na Slovensku, Bratislava 1967

14. červen roku 1856 byl katastrofou nejen pro zámek, ale i pro celé město. Vypukl silný požár, který zničil mnoho stavení a neminul ani zámek a Svatební palác. Naštěstí se začalo s okamžitou opravou, ale tato oprava se protáhla až do roku 1867. Na obě budovy se vrátila původní šindelová střecha.

Také Bachův absolutismus postihl v následujících letech zámek v Bytči. Byla tu umístněna posádka župného četnictva. To mělo samozřejmě další dopad na zámecký areál, protože do vedlejší budovy Svatebního paláce umístili v roce 1886 okresní soud. Proto došlo k další rekonstrukci budovy Svatebního paláce. V této době už nevlastnil zámek a jeho areál rod Esterházyů, ale ujal se ho nový majitel, pro město Bytča také velmi významný člověk, Baron Leopold Popper. Ten měl velké obavy o další pustošení zámku. Proto na jeho podnět přijel a vykonal výměnu střechy ze šindelové na plechovou architekt Guistáv Bleichert z Polska. Díky tomuto zásahu do budovy se kompletně změnil tvar střechy. Původní nahradila nová.
S výměnou střechy souvisela i renovace chodby na prvním poschodí. Rekonstrukce se týkala nástěnným maleb. Co se týče Svatebního paláce, na něm se nehnul ani prst, zůstala na něm původní dřevěná šindelová střecha. Tato rekonstrukce proběhla v roce 1889.

Pět let na to vypukla v Bytči další ohnivá katastrofa. 1. srpna roku 1904 shořela střecha na Svatebním paláci a sousední budově, kde se tenkrát nacházelo vězení. Díky Popprově rekonstrukci a změně krytiny na zámku byl objekt ušetřen od ohnivé katastrofy. Došlo se k závěru, že by nebylo vhodné opět riskovat dřevěnou krytinu na Svatebním paláci, dostal proto krytinu hliněnou taškovou. Ještě před vypuknutím první světové války v roce 1911 objednali Popperovci první instalaci vodního rezervoáru, který měl sloužit pro zásobování celého zámeckého areálu pitnou vodou. Tento rezervoár měl svůj vlastní objem 175 hektolitrů. Tento ne zcela moderní výmysl nainstalovala firma Kleiner a Bokmayer z Budapešti. Umístnili ho mezi třetí a čtvrté poschodí do věže.

Předposlední rekonstrukce, již za vlastnictví Barona Poppera, se uskutečnila v letech 1926 – 1929. Jednalo se o renovační a restauratérské práce. Rekonstrukce již měla státní

dozor – Státní referát památek na Slovensku při Státním inspektorátu archívů a knižnic v Bratislavě. Dozor v předešlých rekonstrukcích zjistil mnoho nedostatků. Jednalo se hlavně o nedodržení původních a dobových záznamů předešlého vzhledu zámku. Dělala se kompletní renovace maleb na hlavní věži. Dozor navrhl u restaurace Madony na věži nejprve udělat fotografii původní malby, pak to strhnout a kompletně namalovat nanovo podle fotografie jako samostatnou a původní kompozici. Tuto konečnou renovaci provedl Stanislav Bíroš, rodák z Bytče. Současně přemaloval i ciferníky hodin, které se nacházely na obou stranách věže. Rekonstrukce byla tak rozsáhlá a finančně nákladná, že se na jejím financování podílel Baron Popper polovinou a druhou polovinou Státní referát památek. Částečně je tato rekonstrukce viditelná do dnešní doby.

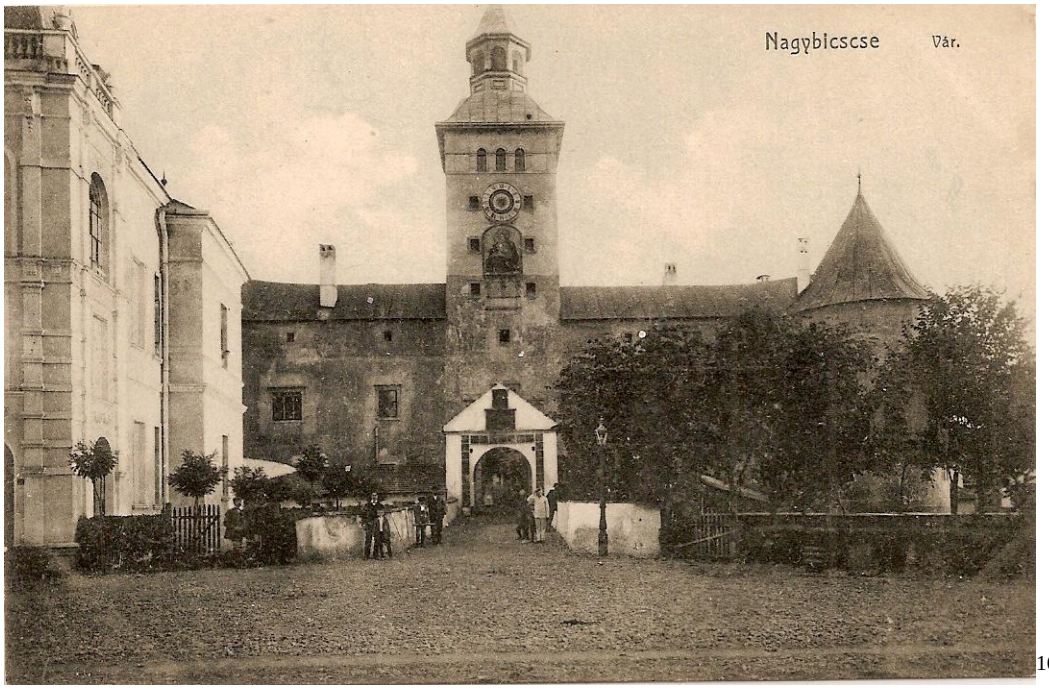

[16]

Bohužel ani tato rekonstrukce nebyla trvalá. V období druhé světové války sloužil zámecký areál a všechny budovy k potřebě Wehrmachtu. Jelikož Němcům stavení sloužilo pro ustájení zrekvírovaného dobytku, přestala být tato stavba obyvatelnou. Po vyčíslení vznikla škoda na majetku v té době na půl milionu korun.

[16] Zobrazení zámecké věže ještě s viditelnou freskou Madony a s hodinami. V dnešní době už bohužel není freska viditelná.

Po válce se stát pokusil o opravu zámku a objektů připadajících k němu. Ale finanční prostředky nebyly dostačující na kompletní rekonstrukci objektů. Stavba se také využívala k bydlení. Bydlelo v něm 21 rodin. Poslední nájemníci opustili budovu zámku v roce 1969. Státní archiv byl už v té době uživatelem zámku. Od začátku svého působení se snaží o záchranu objektu. Nadále se uskutečňují výzkumné a restauratérské práce. Díky tomu se odkryl původní trámový strop, renesanční malba v rotundě, erby Thurzů a Zrínskych nad krbem. V roce 1970 byl Bytčanský zámek jmenován národní kulturní památkou. V dnešní době slouží zámek i se Svatebním palácem veřejnosti k nahlédnutí. Ve Svatebním paláci se také konají nejrůznější koncerty. Zároveň je sídlem Státního archivu ministerstva vnitra Slovenské republiky. Je zde možné nahlédnout do starých listin, matričních knih i odborných dokumentů.

[17]

[17] Současná podoba zámku. Rekonstrukci ale v nejbližší době zámek nedostane.

1.2.5 *Svatební palác*

Za doby vládnutí Juraje Thurzy nechal palatín postavit ještě jednu budovu dominující v zámeckém areálu. Důvodem nebylo jen rozšiřování jeho majetku a majestátnosti, ale také nutnost místnosti pro svatby jeho šesti dcer. O tomto faktu vypovídá nápis s rokem výstavby 1601 nad hlavním portálem.

„*Slovutný a velkomožný pán Juraj Thurzo z Betlenoviec, župan Oravské stolice, přednosta královských pohárníků v Uhersku a poradce Jeho posvátného císařsko-královského Veličenstva dal tento palác postavit z otcovské lásky pro svatební slavnost svých milých dcer, od Pána Boha mu darovaných – jestli jich Pán Bůh bude chtít tak dlouho živit – roku Páně 1601*.“[18]

U vchodového portálu nad nadpisem se nachází dvouhlavý černý orel, znak z obohaceného erbu Thurzů, který byl zde umístněn později, přibližně až po roce 1607. Portál mimo jiné obsahuje erb samotného Palatína Juraje Thurzy a jeho druhé manželky Alžběty Czoborové. Palác byl nejpravděpodobněji postaven italskými architekty, kteří rovněž stavěli zámek. Jednopatrová budova obdélníkového půdorysu svým způsobem tvoří unikátní renesanční stavbu. Podobně velký prostor se na území Slovenska v danou dobu nevyskytoval. Sálu vévodily bohatě zdobené fresky s grafitovou ornamentikou, rostlinnými a figurálními motivy kolem portálu a oken.

Původní rozdělení a určení tohoto stavení bohužel sloužilo jenom za života Juraje Thurzy a pak ještě za jeho syna Imricha. Budova nesloužila jenom jako svatební sál, ale i jako sklad. V inventářích Bytčanského zámku je přesně popsáno, co všechno se zde skladovalo, když ještě zámek vlastnil rod Esterházyů. V roce 1647 bohužel palác vyhořel. Esterházyové udělali opravu, ale toto stavení už používali jenom jako sklad, sýpku nebo dřevárnu. Podobně

[18] Portál, který je ozdobou dnešního Svatebního paláce. Kompletně a dobově podle dokumentů a listinných pozůstalostí zrekonstruován.

jako zámek i Svatební palác nebyl opravován. Baron Popper jako nový majitel celého zámku i s přilehlými budovami zdědil tuto budovu značně zdevastovanou velkým požárem v roce 1856. Nechal ji kompletně přestavět a jak už bylo v předešlé kapitole popsáno, budovy se ujal okresní soud. Po obou světových válkách budova začala chátrat.

Kompletní a zároveň poslední rekonstrukcí prošla budova v roce 2008, kdy se do budovy investovalo 2,3 mil. eur. Jednalo se o kompletní rekonstrukci budovy s uvedením do stavu podobnému původnímu. V dnešní době stavba slouží ke svatbám, turistickému ruchu, konání různých společenských a kulturních akcí, slavnostní zasedání Městského zastupitelstva a podobně. Také poskytuje možnost novomanželským párům strávit zde svojí první manželkou noc. Tedy i po tolika letech může sloužit účelu, kvůli kterému ji nechal původně postavit Palatín Juraj Thurzo.

1.2.6 *Bytča a Juraj Jánošík*

Když už se zaobíráme historií Horního Považí, je potřeba zmínit se o slavných osobnostech, které se na tomto území nacházely. K jednomu z důležitých osobností slovenské a také Horno-považské historii patří samozřejmě i slavná osobnost Juraje Jánošíka. Byl to člověk, který je na Slovensku chápán jako hrdina. Protože, jak praví legenda, bohatým bral a chudým dával, podobně jako Robin Hood.

Narodil se v lednu roku 1688 v Terchovej. Bohužel se přesné datum jeho narození nedochovalo. Jediné, co víme, je datum jeho křtu, a to 25. ledna roku 1688. Tato osobnost žila v období, které můžeme charakterizovat jako povstání obyčejného lidu, poddaných proti dvojitému útlaku ze strany panovníka a zeměpánů. V Uhersku panovala absolutistická politika Leopolda I. Myšlenkou vídeňského dvora bylo vládnout pomocí strachu a teroru. Díky tomu uherská šlechta pomalu a postupně ztrácela své pozice a důvěru lidu. Celý tento proces vyústil ve vypuknutí povstání a vzbouření se Františka II. Rákociho. Tak jako mnoho lidí z tehdejších Horních Uher, i Jánošík se nadchnul pro ideály Rákociho a přidal se na jeho stranu. Největší ozbrojenou konfrontací mezi Rákociho povstaleckým vojskem a císařským vojskem generála Siegberta Heistra se odehrála 3. srpna roku 1708. Tato konfrontace byla potlačením Rákociho povstání a Juraj Jánošík se stal zajatcem císařské armády.[19]

Jak v té době bylo zvykem, každý zajatec byl automaticky převerbován do císařské armády. Díky tomu byl odvelen a přidělen do strážného oddílu na zámek v Bytči. Jánošík se stal strážcem vězení na zámku. Zde se seznámil a spřátelil se zbojnickým kapitánem Tomášem Uhorčíkem, kterému nakonec pomohl k útěku z vězení. Po této pomoci Jánošík opustil službu i Bytču a vrátil se domů ke svým rodičům. Jelikož několikrát navštívil Tomáše Uhorčíka, bylo jenom otázkou času, kdy se k němu a jeho přátelům přidá. Poslední přepady uskutečnila skupina pod vedením Uhorčíka v roce 1711. Poté Uhorčík skupinu opustil a do

[19] Kurucarová, J., Bytčiansky zámok, Georg, Žilina 2016, s. 127

jeho vedení se dostal Juraj Jánošík. V čase jeho vedení několik členů zbojnickou skupinu opustilo a zároveň přišli členové noví. V roce 1712 poprvé uvěznili Jánošíka a také Uhorčíka. Tenkrát ale měli štěstí. Byli totiž uvězněni na hrachovském kaštělu (sídlo venkovské šlechty). Zde setrvali ve vězení jenom několik dní. Jelikož na zámku působil podžupan Láni[20], který byl velkým přívržencem Františka II. Rákociho, osvobodil je. Oni se mu za to patřičně odvděčili. Jako projev vděku mu darovali liščí kožešiny a druh sýra nazývaný oštiepky.

Důležitější zatčení bylo u Klenovce v roce 1713, kde byl Jánošík znovu uvězněn a postaven před soud v Liptovském Mikuláši. Soud mu přiznal dvanáct deliktů, za které byl Jánošík odsouzen.[21] Nejdůležitějším a nejzávažnějším zločinem, pro který byl Jánošík stíhán, bylo přepadení vdovy po císařském oficírovi Schardonovi. Ale díky zachovaným soudním spisům víme, že byl Jánošík odsouzen také za věci, se kterými neměl nic společného. Jeho družina totiž přepadávala menší oddíly císařského vojska, aby se ještě více ozbrojila. Ale v té době byl brán jako rebel proti feudálnímu pořádku. Proto ho vyčlenili z řad obyčejných zbojníků, kterých bylo v té době po celé krajině mnoho. Byl totiž velmi nadšen ideály rákociovského povstání, a proto byl ztělesněním tak dlouho přetrvávající touhy lidu po svobodě, sociální spravedlnosti a samozřejmě lepším životě. Juraj Jánošík byl tedy odsouzen a popraven pověšením za žebro na hák. Bohužel se ale nikde nedochovalo, jestli opravdu bohatým bral a chudým dával. Zdá se, že je to jenom pověst, do níž ho dosadil lid jako svého hrdinu.[22]

[20]

[21] Některé soudní spisy se ncházejí ve státním archivu v Bytči

[22] Pravděpodobná podoba J. Jánošíka

1.2.7 *Juraj Thurzo a Alžběta Báthoryová*

Bezpochyby největší postavou v dějinách a historii Horního Považí byla osobnost Palatína Juraje Thurzy. Byl vzpomenut už v předešlých kapitolách. Díky jeho rodu se město Bytča může chlubit svým postavením. Nejen tím, že díky němu vznikla překrásná historická památka ve městě, ale i tím, že za dob jeho života a vlády byla ve své podstatě hlavním městem tehdejšího Rakousko – Uherska.

Thurzové jako rod patřili k jednomu z nejvýznamnějších rodů ve střední Evropě. Nejstarší dochovanou zprávou o jejich rodu je z poloviny 13. století. Nejenom že byli šikovní obchodníci, byli také ochotni učit se dalším a dalším věcem. Je také důležité poukázat na fakt, že od poloviny 15. století až do čtvrtiny 17. století měli významné slovo v politickém, hospodářském a kulturním životě více států. Rod Thurzů se stal silnější, když se díky svatbě spojil s rodem Fuggerovců, který byl nejbohatší rodinou tehdejší Evropy. Díky tomu, že se stal nejbohatším a nejsilnějším rodem, byl schopen mnohokrát finančně pokrýt potřeby uherského krále. Jako záruku dostal od krále v roce 1505 banské města a zámek ve Zvoleně. Tento počin Thurzům zabezpečil a dodal titul komorní gróf.

Thurzové obecně projevovali zájem o studium. Proto také mnozí z nich studovali v Itálii, Krakově, ale také udržovali přímé spojení se vzdělanci této doby. Díky nim se na slovenské území dostává renesanční umění a přicházejí italští umělci. Díla těchto mistrů jsou nejvýznamnějšími památkami renesančního umění na Slovensku. Působili v Bytči, Levoči, Banské Bystrici.

František Thurzo, zakladatel bytčansko-oravské větve rodu Thurzů v Uhrách, byl člověk, který se zapříčinil o vznik zámku v Bytči. Když převzal Bytčanský zámek po rodu Podmanických, nacházel se zde jen zdemolovaný zámecký komplex. Zadal proto přestavbu

zámku italskému stavitelovi Jánovi Kiliánovi z Milána. Jelikož žil s manželkou střídavě na hradě v Lietavě a Oravě, stavby, kterou zadal v Bytči, se nedožil. Za svého života František zastával funkci dvormistra na panovnickém dvoře ve Vídni. V jeho životě byla nejdůležitější až druhá svatba s Katarínou Zrínyiovou. Ta mu totiž dala dva syny, Juraja a Františka. Jelikož se podruhé ženil už dost starý, dlouho si své syny neužil. Po jeho smrti se jeho žena spolu se syny přestěhovala na panství v Bytči, které se díky tomuto rozhodnutí na celé následující půlstoletí stalo hlavním sídlem bytčansko- oravské větve Thurzů.[23]

[24]

O Juraje Thurza se staral druhý manžel Kataríny Zrínyiové, Imrich Forgáč, hlavní župan Trenčanské stolice. Jelikož Jurajův bratr zemřel jako mladý, veškerá pozornost šla do Jurajova vzdělání. Dostal se k vídeňskému dvoru, kde se mu dostalo náležité výchovy v oblasti vojenství a diplomacie. Jako šlechticovi se mu také dostalo jazykových znalostí. Plynule ovládal maďarštinu, slovem a písmem také němčinu, latinu a slovenštinu. Po smrti své matky se roku 1585 vrátil zpátky do Bytče. Hned na to se plně pustil do řízení svých

[23] Kočiš J., Kurucarová J., Palatín, Georg, Žilina, 2012
[24] Dobový obraz Palatína J. Thurzu

panstev na nově postaveném zámku v Bytči. Tím se Bytča stala ústřední správou pro řízení panstev Bytča, Orava a Lietava. Jak panstvo potřebovalo, Thurzo pronajímal na různé speciální práce řemeslníky, umělce, malíře a příležitostně také hudebníky. Díky tomu zanechali italští řemeslníci množství renesančního stavitelství, malířství, sochařství, které můžeme obdivovat dodnes. Co se týče vzdělání, na Thurzův dvůr byli posílání synové vysoce postavených pánů na výchovu. Bohužel se toto období nese také ve znamení patnáctileté války proti Turkům. Thurzo byl aktivním účastníkem boje proti Turkům od začátku až do jeho konce.

Kariéra Juraje Thurzy byla velmi bohatá. Jelikož byl vynikající diplomat, byl v roce 1597 pověřen rokováním s polským králem o akcích, které měli společně podnikat proti Turkům. Také rok 1598 byl pro něho významný. Nejenom, že se mu narodil dlouho očekávaný syn, ale stal se také rádcem císaře Rudolfa II. Rok 1598 byl rokem výstavby Svatebního paláce, dalšího renesančního skvostu v Bytči. Je možné této stavbě připisovat Thurzovo očarování z cest do Benátek. V roce 1599 se dočkal svého dalšího titulu. Stal se totiž královským pohárníkem.[25]

Nejvyšší hodností, kterou se v tehdejším Uhersku dala získat, byla hodnost Palatína, „palatinus regni“. Z původního překladu to byl nejvyšší hodnostář, který mohl být na královském dvoře. V podstatě se jednalo o náčelníka královského dvora, který mohl spravovat příjmy a pokladnu, byl také soudcem dvorského služebnictva. Nejvyšší schopností tohoto titulu byla především pravomoc zastupovat panovníka a jednat za něj také ve sporech. Postupně s dobou se tato funkce se svými možnostmi a pravomocemi rozšiřovala. Hodnost palatína byla funkcí, kterou šlechtic nosil až do své smrti. Juraj Thurzo byl poctěn touto hodností vlastní volbou sněmu 7. prosince 1609. Při svém zvolení si neodpustil krátký projev. Tento projev odrážel složitost a zlé podmínky té doby, ve které Thurzo začal vykonávat svojí funkci Palatína.

[25] Kočiš J., Kurucarová J., Palatín, Georg, Žilina, 2012

Také velkorysost krále Matěje II. vůči svému novému Palatínovi svědčila o tom, že si chce Thurzu udržet na své straně. Proto mu také vyměřil v roce 1610 plat ve výšce 22000 zlatých ročně. Úkol Palatína nebyl vůbec jednoduchý. Vyžadoval si dobrou duševní i tělesnou zdatnost. Časté cestování bylo nebezpečné, vyčerpávající, ale také namáhavé. Je důležité podotknout, že Thurzo patřil bez nejmenší pochyby k nejvýznamnějším Palatínům své doby. Nebyl mu lhostejný osud krajiny ani v dobách těžké okupace Uherska tureckými vojsky.

Juraj Thurzo byl člověk, který na dobu, ve které žil, měl přehled a vysoké vzdělání. Ovládal čtyři jazyky v řeči i písmu. Snažil se o vytvoření kulturního a vzdělanostního centra v Bytči, což napovídá vybavení jeho knihovny. Ve své době ji měl velmi dobře vybavenou. Podle soupisu, který se dochoval, vlastnila Thurzova knihovna kolem 800 svazků knih. Thurzo nakupoval knihy při svých cestách a dovážel je hlavně z Vídně a Prahy. Také získal mnohé knihy jako dar. V té době byla kniha velmi vzácná, ne jako v dnešní elektronické době. Každá rodina si je dovolit nemohla. Ani to nebylo možné, protože se těžko sháněly. Thurzova knihovna se rozrůstala nejen díky němu samotnému. Thurzo totiž podporoval vzdělání na univerzitách studentům, kteří pocházeli z nižších, hlavně tehdy měšťanských, vrstev tehdejší společnosti. Jako dar mu posílali a přinášeli knihy. Tuto knihovnu tvořily knihy různých žánrů. Byla to tvorba významných antických, humanistických a renesančních autorů a intelektuálů. Některé knihy pocházejí od slovenských autorů a jsou také krásnou dokumentací produkce prvních tiskáren na Slovensku. Knihovna jenom potvrzuje, že Thurzové měli mnoho kontaktů s významnými osobnostmi té doby. Jednou z mnoha vzácných knih je také dílo anglického krále Jakuba I., se kterým byl Palatín v písemném styku.

Knihovna nebyla brána jako účelná sbírka knih. Byla nápomocná při studiu Thurzova syna, ale také pomáhala pedagogické práci a činnosti na škole v Bytči. Bohužel se po Palatínově smrti knihovna rozdělila v dědickém konání mezi manželku a jeho děti. Mnohé knihy tak obohatily knihovny další významných rodů, protože Thurzo provdal své dcery do dalších významných rodin v Uhersku.

[26]Na začátku období, kdy už Thurzo zastával svou nejvýznamnější funkci, byl pověřen od krále Matěje II. k prošetření vícerých stížností a udání na adresu grófky Alžběty Báthoryové. Ve výpovědích se uvádělo, že se lidé stali svědky krutého bičování, ponoření do vody, týrání, tajného pochovávání mladých děvčat, a to dokonce i ze zemanských rodin. Nejdůležitější výpovědí byl výslech hradního personálu na hradě v Sárváru. Tento hrad byl hlavním a nejčastějším sídlem grófky Alžběty Báthoryové. Tyto výpovědi obsahují mnohé závažné a tehdy nikomu známé detaily, které odhalily kruté a sadistické praktiky grófky. Odhad počtu obětí byl přibližně mezi 200 až 300 mladých dívek a žen.

Manžel Alžběty Báthoryové byl gróf František Nádasdy. O krutých praktikách svojí ženy dávno věděl, a proto je nepochopitelné, proč nezasáhl jako první. Po výpovědích od prvních svědků ze zámku v Sárváru bylo Thurzovi jasné, že zločiny Alžběty Bathoryové, které jí byly dokázány, můžou vyústit nejenom ve ztrátu jejího majetku, ale také její hlavy. To bylo pro něho nepřípustné. Patřila totiž do nejvyšších kruhů šlechty v krajině. Jelikož se Thurzo nemohl účastnit všech výslechů, pověřil tímto úkolem své dva pronotáře. Ti mu pravidelně posílali své výsledky ve svém vyšetřování. Aby Thurzo předešel potupě a hanbě Alžběty Bathoryové, povolal do Szatmářské župy oba její zetě. Tady je 7. června 1610 seznámil s vyšetřováním a s výsledky svého šetření. Seznámil je také s následky, které by se odehrály proti Alžbětě Bathoryové, kdyby proběhl řádný soud. Zde jim poradil, co by bylo nejlepší spravit s majetkem, a dohodli se na tichém přesunu a doživotnímu domácímu vězení pro grófku. Jelikož nestanovil přesný čas jejího tichého odchodu na schůzce, svoje rozhodnutí vyřkl až po svém návratu na své panství v Bytči. Alžběta se přesunula na své panství v Čachticích, které mělo dvě stavení – velký a mohutný obranný hrad a dole ve městě kaštěl.

[26] dochovaný obraz Hraběnky Alžběty Báthory

Přesunula se pouze na dolní kaštěl. Oběma zeťům se podařilo ji přesvědčit o napsání testamentu, v němž rozděluje veškeré své panství na tři části, protože měla dvě dcery a jednoho syna. Přesto grófka ve svém krutém počínání nepřestala. To se jí stalo osudným 29. prosince 1610, kdy ji Palatín přistihl in flagranti při její činech, a to přímo při mučení obnažených děvčat. Důkazem toho je list z roku 1610, který napsal své manželce Alžbětě Czoborové. Na jeho pokyn Alžbětu Bathoryovou 30. prosince 1610 přestěhovali do hradu, kde měla zůstat do konce svého života.

Panovník Matěj II. nebyl spokojen s řešením a trestem, který zvolil Palatín. Ale ten na to měl své důvody. Nejenom že byl dlouholetým přítelem Františka Nádasdyho, manžela Alžběty Bathoryové, ale bojoval s ním také proti Turkům. Nádasdy den před svou smrtí napsal list Palatínovi, v němž ho prosí, aby v případě jeho smrti převzal ochranu nad jeho rodinou. Thurzo se bál vojenské odvety, která by mohla způsobit porušení míru s Gabrielem Bathorym. Není tedy pochyb o provázání rodu Thurzů a Bathoryů. Potvrzuje to i děkovný list syna Alžběty Bathoryové Palatínovi, ve kterém mu děkuje za jeho rozhodnutí. Ani po dalších svědectvích Thurzo nezměnil svůj názor. Ponechal grófku v doživotní internaci a nikdy kvůli ní nesvolal soud. Za tyto činy byli nakonec vyslýcháni a popraveni čtyři jiní lidé.

[27]Kromě patnáctileté války trpěl Palatín vyčerpáním ze svých početných cest do Bratislavy, Vídně, Prahy a dalších měst. Také ho sužovaly choroby. Nejednou se uchýlil k návštěvě Rajeckých lázní. Přibližně v roce 1616 byl nucen kvůli svému zdravotnímu stavu povolat zpět domů svého syna Imricha. Při jeho návratu byl už Juraj velmi nemocný. Proto roku 1616 již nikam necestoval. Ke konci svého života ho navštěvoval arcibiskup Petr Pázmány, se kterým Thurzo často probíral svůj neúspěch z vlastního cíle. Chtěl totiž za svého života vyhnat Turky z Uher. Ani jeden z nich nevěděl, že se tak stane přesně o 70 let později. Palatín Juraj Thurzo zemřel 24. prosince 1616.

[27] Autorem obrazu je rytec a editor Eberhard Kieser

Za života Juraje Thurzy fungoval hudební soubor, jehož hlavní náplní bylo působení a vystupování při svatbách Palatínových dcer, při pohřbech, ale také se toto těleso účastnilo oslavy, která byla uskutečněna z důvodu zasedání kvůli reformaci v roce 1617. Významnější a tehdy v Uhrách známější hudebníky volali z Trnavy, Bratislavy, dokonce byli zváni i hudebníci z Vídně. Při svatbách se v Bytči scházeli nejenom místní zámožní a privilegovaní měšťané, ale též byli zváni hosté ze zahraničí. Příkladem může být svatba Jurajovy dcery Barbory, které se zúčastnilo 186 pánů, dokonce i synové polského krále. Díky těmto svatbám se v Bytči předváděly různé divadelní hry. Z Palatínova deníku víme, že na Barbořině svatbě byla uvedena veselohra. Také v účtovních záznamech panstva se nejednou objevují dotace, které byly vypláceny bytčanskym studentům, kteří zde působili i jako herci.[28]

1.2.8 *Rozmach Bytče za dob Esterházyů*

Po Thurzech, kteří byli vlastníky bytčanského panství až do roku 1626, převzal pod svoji moc panství i s přilehlými majetky také jeden z významnějších rodů, Esterházyové. Mikuláš Esterházy se totiž oženil s vdovou po Imrichovi Thurzovi a díky tomu získal další majetky, což jeho rod udělalo jedním z nejbohatších v krajině.

I když byla Bytča vlastnictvím rodu Thurzů, jezdili do Bytče jenom přechodně a na krátkou dobu. Svou funkci zeměpánů ale vykovávali se všemi povinnosti tak, jak se mělo. Nic nezanedbávali. Jejich hlavním sídlem se stal hrad Fraknó a později Kismarton. Zámek v Bytči rod Esterházyů opustil pravděpodobně ve 40. letech 17. století. Od té doby panství i zámek pronajímali. Příjem plateb a naturálních dávek Esterházyové pobírali od poddaných v Bytči a nadále byli majiteli panství. V druhé polovině 17. století došlo k rozkvětu řemeslné výroby v Bytči. Stalo se tomu tak, i když 17. století bylo stoletím stavovských povstání a válečných časů. K tomuto rozvoji nepochybně došlo i díky potřebě neustále zásobovat žoldnéřské

[28] Kočiš J., Churý S., Bytča 1378 – 1978, Martin 1978

vojsko. Díky tomu nabýváme dojmu, že v období feudalismu dosáhl v Bytči svůj vrchol rozvoj řemesla a obchodu.

V roce 1776 se na základě kontraktu panství a města povolilo obyvatelům Bytče vařit pivo a pálit alkohol. Kontrakt byl v platnosti až do roku 1791. Pak ho panství neprodloužilo. Nejenom hospodářská činnost, ale také prodej nebo pronájem výrobny na alkoholické nápoje přinesl značnou část peněz do Esterházyovské pokladny. Vaření piva mělo v Bytči dlouhodobou tradici. Pivovar se nacházel naproti zámku. Díky velkému přínosu peněz z výběru daní se panstvo rozhodlo pro zaplacení a rekonstrukci pálenice. Také výroba piva se neustále zdokonalovala a rostla. Vše se ale změnilo začátkem 19. století. Z velkého feudálního statku se Bytča proměňovala na kapitalistický podnik. Prosperita majetků, které se nacházela v Bytči, upadla. Esterházyové byli nuceni prodat své bytčanské panství Baronovi Popperovi.[29]

[29] Tento pivovar fungoval ve městě víc jak 400 let. Byl to jeden z posledních slovenských pivovarů. V dnešní době je už mimo provoz.

II. Františkáni

2.1 FRANTIŠKÁNSKÝ ŘÁD

Jedná se o členy církevního řádu. Myšlenkou jejich zasvěcení je slib chudoby, čistoty a poslušnosti, aby tak žili evangelium Ježíše Krista podle příkladu svého zakladatele sv. Františka z Assisi. Podle jeho způsobu, který uložil a zachovával, jsou vedeni Duchem svatým, následují cestu Ježíše Krista a svým slibem se zcela odevzdávají Bohu. Řád navazuje na františkánskou větev observantů. Název se odvozuje od latinského slova „*observare*“, což v překladu znamená zachovávat. Jedná se tedy o návrat k přísnějšímu zachovávání řehole, navrácení se ke způsobu života sv. Františka a počátku řádu. Vedle řádu jezuitů tvoří jeden z hlavních a nejaktivnější řádů katolické církve.

2.2 HISTORIE FRANTIŠKÁNSKÉHO ŘÁDU

Zakladatelem tohoto církevního řádu byl svatý František z Assisi, který založil v roce 1209, a po něm je pojmenován. Jeho menší bratři se chtěli svým kázáním a chudobou pokusit o reformu církve. Bratři kdysi žili především životem modlitby v poustevnách. Za pomoci sv. Františka z Assisi a sestry Kláry vznikl také ženský řád – klarisky. Značného úspěchu dosáhli v období středověku. Velký počet řeholí, různý původ jednotlivých bratří, ale i víceré reformní snahy rozdělilo tento řád na několik vrstev a větví. Tomu napomohlo i to, že pocházeli z rozličných sociálních skupin. V roce 1517 se rozdělili františkáni na „Františkáni observanti“ a na řád „Františkáni konventuálové“, který také známe pod názvem minoriti. Kolem roku 1525 se z tohoto řádu odštěpila ještě poslední větev, a to z observantů, kteří měli své typické znaky – chození naboso, nošení kapucí nebo také výrazná vousatá brada.

Charismem řádu je život podle evangelia. Světští františkáni jsou kajícní a otevření k službě jiným lidem. Jedná se tedy o výdej svědectví v životě a také skutky dobročinné lásky. Františkáni jako řád jsou roztroušení a působí po celém světě. Dělí se na tři odvětví. Prvním jsou takzvaní menší bratři, druhým řádem jsou kapucíni a ten poslední je řeholní třetí řád. Myšlenkou svatého Františka z Assisi bylo spojit lidi po celém světě. Vytvořit tak útočiště pro muže i ženy, svobodné i ženaté lidi. Členy řádu mohou být i světští kněží. Dochovaly se regule pro první dvě odvětví františkánů. Jenom pro třetí řád už dnes bohužel nemáme dochovanou reguli. Třetí řád byl až do 24. června roku 1978 přidružen a řízen prvními dvěma řády. Tedy až v toto datu papež Pavel VI. oficiálně schválil spolu s Posvátnou kongregací uzákonit tento řád jako samostatný. Františkánská řehole ale byla oficiálně schválena už 29. listopadu 1223 od papeže Honora III. a to s plnou platností.

Na začátku 17. století měly všechny řády, které pokračovaly v učení a odkazu sv. Františka z Assisi, přibližně kolem 9000 řeholí a víc jak 100 000 řeholníků. Díky vlivu josefinismu a osvícenství došlo v 18. a 19 století k největšímu rozmachu tohoto řádu, protože už v té době měl velký vliv. Ale ani později nedošlo k úpadku, nýbrž se velkou měrou podílel na šíření víry, rozvoji hudebních kultur a také lidové vzdělanosti u lidstva.

2.3 SVATÝ FRANTIŠEK Z ASSISI

Přesné datum narození neznáme. Předpokládá se přibližně rok kolem 1181 nebo 1182. Jak už bylo řečeno, jedná se o zakladatele Františkánského řádu. Už od útlého dětství měl mnoho duchovních zážitků. Už jako mladý měl výstřední, ale bohužel nikdy bezstarostné dětství. Jako mladý byl dokonce zajat a uvězněn na rok do vězení. Po vězení překonal těžkou nemoc. Tyto události jenom urychlily jeho obrácení se k Bohu. Své první vidění zažil ve zpustlém kostele sv. Damiána z Assisi. Neznámý hlas ho nabádal k opravě kostela. František tak učinil a aby

vyhověl výzvě z nebes, prodal část majetku svého otce. Ten se na něho rozhněval natolik, že ho předvedl před biskupa, aby se zřekl veškerého dědictví, které František měl. František s tím souhlasil a vzdal se veškerého majetku, který měl. Rozhodl se totiž žít v chudobě a pokoře. Nejprve žil jako poustevník v chudobě a strádání. Postupně se mu podařilo opravit kostel sv. Damiána a k tomu ještě další dva. Nejvíce si oblíbil kostelík Panny Marie Andělské, kde také došlo k dalšímu Božímu pokynu k následující Františkovi činnosti.

Dle tohoto poselství začal František kázat v jediném šatě. Neměl žádné peníze, byl bez hole a chodil bos. V roce 1209 se k němu připojili první tři stejně smýšlející lidé, kteří se vzdali majetku, a také si oblékli roucho chudoby. Stalo se tak 16. srpna 1209. Tento den se proto považuje za počátek Františkánského řádu. Samotný František tento řád nazval „řád menších bratří“. Když začínal tento řád působit, obdrželi bratři od Františka první řeholní předpis. I když tento řád už nějakou dobu působil a kázal, na oficiální uznání od papeže si musel František ještě počkat. Jeho radikalita požadavků chudoby se totiž církevním hodnostářům nelíbila. Ale ani to nezastavilo tento řád ve svém působení. František byl natolik vytrvalý, že mu jeho řeholi a řád v roce 1223 oficiálně potvrdil papež Honorius III.

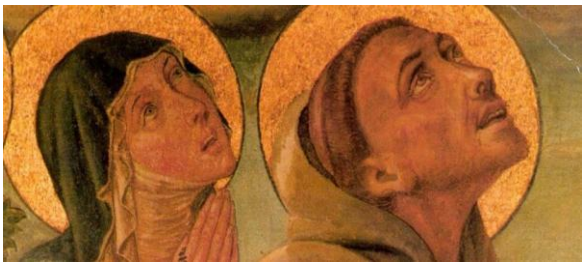

[30]Mezitím byla po vzoru Františka z Assisi vytvořena také řehole sv. Kláry z Assisi. Vznikl tedy řád klarisek, který dostal název po své zakladatelce. Ještě za života sv. Kláry, je pozvala do Čech Anežka Přemyslovna, která byla také později kanonizovaná světice.

Není pochyb o tom, že František vytvořil nový prvek své doby. Nejenom že miloval veškeré stvoření v kosmickém rozměru, ale také naplno projevoval svůj obdiv ke Stvořiteli. Františkův obdiv byl natolik silný, že ho sepsal jako hymnus

[30] Na obrázku se nachází svatý František spolu se svatou Klárou

s názvem „*Píseň bratra Slunce*“. Jeho náklonnost k Bohu a zvířatům byla tak silná, že ho údajně Bůh obdaroval několika výjevy, které dopomohly k vzniku půvabných legend. Během těchto vidění obdržel František stigmata Ježíšova utrpení. Je překvapující, že po tomto zážitku žil František už jenom dva roky. Tato dvě léta byla poznamenána jeho velkým utrpením, přesto ho František snášel s radostnou tváří. Dva roky po jeho smrti, byl František kanonizován za světce. Jeho spolubratr, sv. Bonaventur, sepsal krátce po Františkově smrti jeho životopis. V tomto životopise líčí zázraky, jež byly Františkovi přičítány.

2.4 FRANTIŠKÁNSKÉ KLÁŠTERY NA SLOVENSKU

Jedním z prvních františkánských klášterů, který vznikl na území Slovenska, byl kolem roku 1230 klášter v Trnavě. Lze tedy mluvit o tom, že se k nám františkáni dostali už ve 2. polovině 13. století. I když františkáni třetího řádu zde v té době již působili. Pak postupně začaly vznikat další a další. V roce 1242 vznikl klášter v Nitře, přibližně kolem roku 1250 v Bratislavě (tehdejším Presburku), 1263 v Ľupči, 1283 v Levoči, 1397 v Košicích a samozřejmě v dalších městech. I ve 14. století docházelo k dalšímu zakládání klášterů. Přestože za časů reformace došlo k úbytku františkánských klášterů, o některé dokonce přišli, měli kolem roku 1640 na území dnešního Slovenska kolem 40 klášterů. Františkánský řád se spolu s jezuitským podílel na rekatolizaci Slovenska.

Důležitou osobností slovenského učení a působení františkánů byl arcibiskup Peter Pázmáň. Díky jeho aktivnímu úsilí se založily další kláštery na Slovensku. V polovině 17. století a začátkem 18. století vznikají nejdůležitější kláštery na Horním Považí – Beckov, Žilina, Liptovský Mikuláš, Trstená a mnohé jiné. Tehdejší mocnost se snažila o zmenšení působení a rozrůstání tohoto řádu. Už císařovna Marie Terezie a také její syn Josef II. se snažili snížit tento počet. Josef II. mezi lety 1782 až 1787 omezil počet členů v řeholích a zrušil také přibližně asi 60 františkánských klášterů. Následkem bylo to, že mnoho knězů přecházelo z řádu do správcování far.

Po smrti panovníka Josefa II. a také v 19. století se úspěšně pokusili o obnovu 19 klášterů na Slovensku. Díky tomu měl kolem roku 1840 františkánský řád přibližně kolem 220 členů. Ale ke stavu největšího rozkvětu se jim už nepodařilo dostat. Větší kláštery se obnovily už jenom v Bratislavě, Hlohovci, Malackách, Nových Zámcích, Skalici, Trnavě a v Žilině. Dalšími z obnovených klášterů na Slovensku byly malé kláštery s několika málo mnichy. Ve druhé polovině 19. století ucítil františkánský řád na svých gymnáziích velký maďarizační tlak. Naštěstí odolali nátlaku, zůstali věrní svým tradicím a udržovali vyučování v lidové řeči.

Slovenští františkáni jsou zařazováni do Salvatoriánské provincie, kterou ale bohužel v roce 1897 zrušili, aby se tak oslabil jejich vliv na slovenský lid. Začalo se tedy s přičleňováním slovenských klášterů k maďarským tak, aby byly v Mariánské a Kapistránské provincii v menšině a tím pádem si nemohli dovolit rebelie. Naštěstí se vše změnilo v roce 1918. Z bývalé Mariánské provincie se zřídila delegatura v Bratislavě, a dokonce se františkánům podařilo udělat z bývalé Kapistránské provincie delegaturu v Prešově. V únoru roku 1921 se obě tyto delegatury spojily v jednu.

Františkáni přišli do Žiliny přibližně kolem roku 1703. Kostel, který začali stavět po svém příchodu, dodělali kolem roku 1726. Ke kostelu pak přistavěli klášter, který byl dokončen v roce 1731. Františkáni zde také založili kolem roku 1919 teologickou školu. Ta fungovala, i když měla občas nějaké přestávky. V roce 1924 přistavěli nad klášter druhé patro, čímž se jim ho podařilo zvětšit. Soupis hovoří o tom, že v roce 1948 zde žilo devět knězů, pět bratrů a přibližně dvanáct bohoslovců (teologů).

Období socialismu nebylo příznivé pro další chod klášterů na Slovensku a v Čechách. Totalitní režim se totiž obával, že právě církev a její provozovatelé by byli schopni narušovat klidný chod státu. To nebylo pro tehdejší vládu vůbec přijatelné. Obyčejní lidé byli kvůli své

víře i pronásledováni. Proto se stát rozhodl zavírat do věznic kněze a všechny lidi, kteří měli s církví co do činění. Státní bezpečnost dostala za úkol likvidovat nepřítele totalitního režimu v Československu. Dokonale zmapovala všechny kláštery a církevní spolky. Postupně začala likvidovat, a tím i zavírat všechny kláštery a spolky. Všechny listiny a historické artefakty se stěhovaly a předávaly do odborných rukou. Listiny, dokumenty, knihy se zařazovaly do archivů. Z hlediska historického se tímto činem zničilo mnoho budov, avšak zachránilo se také mnoho historických spisů a listin. Mnoho hudební pozůstalosti se momentálně nachází ve státních nebo oblastních archivech.

2.5 KLÁŠTER V PRUSKÉM

[31]V roce 1640 se stal pánem Vršatského hradu a celého panstva Juraj Jakušič. Tomuto panovníkovi velmi záleželo na tom, aby na jeho panství byl zničen protestantismus a poddaný lid se vrátil zpátky ke katolické víře. Kvůli tomu povolal do Pruského františkány. Chtěl po nich, aby na tomto území rozvíjeli rekatolizační činnost. Jakušič vyčlenil františkánům pozemek ze svého panství, na kterém si františkáni nechali postavit klášter a kostel. Dokončená stavba kostelu byla odevzdána do užívání v roce 1642. Kostel s boční kaplí Bolestné Panny Marie je spojovací chodbou připojen ke klášteru. V této stavbě se nachází jedna z významných památek – boční oltář svatého Petra z Alkantary. Uprostřed sloupové architektury je jeho obraz a pod ním relikviář s jeho ostatky. V kostele se nachází celkem pět oltářů. Na prvním je sv. Juraj, na druhém sv. František Serafínský, na třetím Anton Paduánský, na čtvrtém sv. Peter z Alkantary a poslední z oltářů nacházející se mimo kostel je zasvěcen Svatému kříži.

[31] Hlavní oltář kostela v Pruském. Nad hlavním obrazem se nachází druhé varhany

Zajímavostí ve františkánském kostele v Pruském je, že se v kostele nachází dvoje varhany. První jsou umístněny na kůru a druhé jsou osazeny nad oltářním obrazem. Jde tedy o mimořádně zajímavé varhany. Autorem tohoto nástroje je pravděpodobně kremnický výrobce varhan Izák Roglmayer. Varhany mají bohatě zdobené prospektové píšťaly, vyřezávané předky delších manuálových kláves svědčí o starém původu nástroje. Bohužel v dnešní době je nástroj už dlouhodobě nepoužíván. Přitom se jedná o jedny z nejvzácnějších varhan na Slovensku.

Na nádvoří byla v 18. století postavena socha sv. Jana Nepomuckého a ve 2. polovině 17. století se dobudoval klášter, který se vyznačoval jednoduchostí po stavební i ornamentální stránce. Františkánský klášter byl tvořen dvěma skupinami obyvatel. První skupinou byli kněží neboli patrie. Byli to vysvěcení kněží, kteří působili nejen jako kazatelé, správcové far, ale učili také ve školách anebo se věnovali misijní činnosti. Druhým osazenstvem byli takzvaní fráteři. Fráteři nebyli kněží museli složit klášterní slib, aby mohli v kláštěře zůstat a působit. Jejich činnost byla především fyzická a hospodářská práce. Působili tedy jako řemeslníci, kuchaři, krejčí.

V roce 1950 došlo ze strany socialistického státu k postupné likvidaci klášterů všeho druhu. Tu vedly bezpečnostní orgány státní bezpečnosti za asistence armády a lidových milicí. Bohužel kvůli tomu františkánský klášter v Pruském zaniká. A nejen ten, ale v podstatě všechny na území socialistického Československa. Budova kláštera tak byla na nějaký čas určena pro dělníky jako ubytovací zařízení. Kostel se dostal pod správu místního římskokatolického farského úřadu v Pruském.

V roce 1957 byl klášter zrekonstruován, avšak nesloužil už k potřebě františkánského řádu. Obec si ho předělala a zřídila v něm domov důchodců. Díky tomu však byla v následujícím roce započata i oprava kostela. V dnešní době slouží františkánský klášter

v Pruském stále jako domov sociálních služeb. V roce 2005 se setkala řehole františkánů se zastupitelstvem obce Pruské a došlo k podpisu smlouvy o postupné revitalizaci františkánské řehole v obci Pruské. Součástí smlouvy byl dodatek, který obsahoval omluvu občanů obce za bezpráví, které páchali na františkánech v čase rušení řeholí v socialistickém Československu. O snaze obnovy řehole byl informován i svatý otec Jan Pavel II., který se vyjádřil kladně pro obnovou řehole v obci a také jí požehnal v listě, který směřoval starostovi obce.

2.6 INVENTÁŘ FRANTIŠKÁNŮ V PRUSKÉM

V roce 1950, kdy došlo ke zrušení kláštera, se dostal františkánský archiv do Slovenského národního muzea v Martinu. Sedm let trvalo částečné zpracování fondu, poté si ho převzal Státní oblastní archiv v Bytči. Zde se provedlo zpracování fondu do konkrétních kategorií. Důležitým rozčleněním bylo zpracování na písemnosti kláštera a na soukromé písemnosti členů řádu. Další materiály byly rozděleny do skupin knihy, spisy a různé. Toto rozdělení a zkoumání písemností provedla Eva Jakubičková v roce 1980. Díky zkoumání listin a rozboru textu se dovídáme o různých slavných i méně slavných spisovatelích, skladatelích a podobně. Ze zkoumání listin víme, že ve františkánském řádu působil Hugolín Gavlovič, který v Pruském vydal svojí známou práci „**Valaská škola mravov stodola**“. Díky všem listinám zjišťujeme, že vzdělanost byla v klášteře na vysoké úrovni.[32] [33]

[32] Eva Jakubičková, Františkáni v Pruskom – Inventár, Bytča, 1980
[33] Titulní strana z učebnice Hugolína Gavloviča „**Valaská škola mravov stodola**“

Nejen v oblasti vzdělání a vědomostí jsou listiny pro nás vzácné. K nejvýznamnějším knihám patří kroniky, které zaznamenávají události z okolí kláštera v letech 1689 až 1949. Jsou v nich zapsány církevní svátky a jejich slavnosti, kanonické vizitace a návštěvy různých důležitých osobností, volby představených řádu, vysvěcení noviců, úmrtí členů františkánského řádu a tak podobně. Významné je také působení členů františkánského řádu ve školství. Díky pečlivosti mnichů se dovídáme nejenom o dění v klášteře, ale i o dění v jeho okolí. Okrajově jsou tu zaznamenány události širšího historického dosahu, například o bitvě tří císařů u Slavkova, v roce 1805 se zmiňuje o vídeňském míru, o revolučním roce 1848 a dokonce se zde píše o ukončení první světové války a vyhlášení samostatné Československé republiky. Dále v klášterní sbírce nacházíme dva pozoruhodné rukopisy. Jde o rukopisy z oblasti medicíny a přírodovědy. Možností výzkumu a bádání v rukopisech, které nám zůstaly z Františkánského kláštera, je mnoho. Veškeré sbírky, rukopisy, listiny a kroniky nám poskytují materiál nejenom k dějinám františkánského kláštera, ale také jako možnost výzkumu dějin blízkého regionu a města Pruské. Tyto sbírky je možné využít k bádání v oblasti filozofie, dějin církevních disciplín a má také význam z kulturně – historického hlediska.

Františkáni byli pečliví při spisování dokumentů. Díky jejich kronikám jsme schopni vypátrat přírustky a úbytky jejich členů, dále také přesuny členů mezi kláštery, příchody slavných osobností do klášterů nebo zde také nacházíme záznamy z církevních svátků a slavností. Kláštery byly mezi sebou ve velké míře provázány. Všechny správy, ale také i všechny písemnosti, se mohly dostat do jakéhokoliv kláštera. Zkušení i amatérští písaři se starali o to, aby byly písemné zmínky v pořádku. Tak jak jsme v dnešní době ve své práci zodpovědní za svůj úkol, i zde můžeme mluvit o pracovním povolání. Dodnes platí, že některé řády vyžadují kromě odevzdání se Bohu také pracovní zručnost. Řády se snažily být v klášterech samostatní. Proto se zde vyskytovalo mnoho řemeslníků, umělců i intelektuálů. Každý klášter vlastnil svou účetní knihu. V ní se zaznamenávaly všechny nákupy, ale také platby. Tyto knihy v dnešní době slouží též jako badatelský materiál.

Z hudebního hlediska zde můžeme najít například i to, komu byl vyplacen honorář za odehraný koncert. Skladatelé a varhaníci v klášterech si mnohokrát zvali hudebníky z venku, aby byla možnost provést jejich kompozice. Kláštery většinou nedisponovaly velký počtem hudebníků. Bylo zvykem, že v kláštere působil jeden varhaník. Z historie též víme, že hudebníci migrovali mezi kláštery, a tak vznikaly přepisy skladeb, což má za následek mnohé nejasnosti v autorství některých skladeb.

[34]

[34] Na obraze je vyobrazený svatý František se svatým Benediktem

III. Františkáni a hudba

3.1 DOCHOVANÉ HUDEBNINY Z KLÁŠTERŮ NA HORNÍM POVAŽÍ

3.1.1 *Sbírky hudebnin v Trenčíně*

Na území dnešního Horního Považí se nám dochovaly sbírky, které jsou uloženy ve dvou archivech. Jedná se o sbírky Státního archivu v Trenčíně a o sbírku ve Státním archivu v Bytči. Pro hudebníky je to oblast, která je probádána ve velmi malé míře. Tyto hudebniny jsou buď zapomenuty, nebo zničeny, a dochované jsou jenom fragmenty not. Hudební fond, který se dochoval, je ve většině případů z františkánských nebo jezuitských klášterů. Když oblastní archivy přebraly tyto sbírky, byl v nich velký chaos. Bohužel se minulý režim moc nezajímal o jejich zachování. Naštěstí se přesunem tohoto archivu mnoho skladeb dochovalo.

První vzácná sbírka je z jezuitského a piaristického kolegia v Trenčíně. Toto kolegium bylo založeno v roce 1648. Pro potřeby chrámové hudby a církevního zpěvu se zde shromažďovaly rozličné hudebniny a byly postupně zařazovány a uchovány v klášteře. Tato sbírka se dá rozdělit do dvou částí – jezuitská a piaristická. Jedná se o početnou sbírku skladeb nejen církevních, ale také světských. Celá sbírka obsahuje kolem 795 skladeb a 21 fragmentů. Figuruje v ní kolem 230 skladatelů. Z celkového počtu skladeb činí 470 církevních mší, litanií, nešpor a dalších, většinou psané ve formě vokálně – instrumentální. Zbytek skladeb je světských, ale převážně jsou psány pro instrumentální nástroje. Jsou zde dochovány skladby z tvorby světových klasiků (spíše opis, ale také v tištěné formě), také zde nalézáme skladatele, z nichž mnozí nejsou v dějinách hudby známí. Nejstarší hudební rukopis dochovaný v Trenčínské sbírce pochází z roku 1731. Tištěná verze not je z roku 1721. Nejmladšími dochovanými skladbami ve sbírce jsou kusy z roku 1854. Ze skladatelů, kteří

působili v piaristickém klášteře v Trenčíně, vynikali skladatelé Augustin Šmehlík (1770 - 1854), Cyprián Brandeta, Ignác Egetský a také skladatel českého původu Tobiáš Fučik.

Za bohatou sbírku not z mnoha koutů Evropy můžeme děkovat Karolovi Gašparovi Richterovi. Byl to hudební skladatel a dirigent, který působil v Terezíně, v Brně a také byl v roce 1848 jmenovaný kapelníkem 71. pěšího pluku v Trenčíně. Jelikož Richter žil v době Rakousko – Uherska, bylo zvykem, že každý vojenský pluk měl svou kapelu. Zde působil až do své smrti v roce 1902. S tímto plukem Richter navštívil Vídeň, Bratislavu a mnohé jiné města. Za své dirigentské činnosti sesbíral mnoho skladeb, některé v originálech, některé v opisech ale také v tištěných verzích. Všechny skladby, ke kterým se Richter dostal, potřeboval na prezentaci a přednes své kapely. Přinesl skladby W. A. Mozarta, G. Verdiho, E. Horny, A. Riedela, K. Foerstera a mnohých dalších. Z této sbírky nepocházejí jenom skladby od jiných skladatelů, ale i jeho vlastní. Richter byl aktivní i ve vlastní skladatelské činnosti. K tomu mu napomáhal fakt, že byl velmi nadaný hudebník. Měl mnoho znalostí z oblasti folklóru, které byly inspirací při jeho tvorbě. V Richterově tvorbě nacházíme především pochody nebo taneční melodie. Sbírka obsahuje kolem 405 různých děl od více jak 160 skladatelů většinou v tištěné formě.[35]

Další sbírkou hudebnin, která se dochovala v piaristickém kláštera v Trenčíně, je sbírka Jozefa Braneckého. Byl to pedagog, dirigent, skladatel, spisovatel, ale především bývalý rektor piaristického kolegia v Trenčíně. Působil zde v letech 1907 až 1944. Rektorem se na zdejším kolegiu stal v roce 1917. Nejen že působil jako rektor, spisovatel, ale také se aktivně věnoval hudbě, zpěvu a také sbírání skladeb. Tuto činnost vykonával hlavně z praktických důvodů. Když odcházel do výslužby, odevzdal svou sbírku v roce 1956 Státnímu archivu. Díky tomuto počinu se dochovalo na 267 církevních a světských skladeb z období 1748 až 1944 a to od více jak 150 skladatelů.

[35] Státní oblastní archiv v Trenčíně

Ve sbírce se dochovaly skladby nejen zahraničních skladatelů, ale také skladby domácích autorů. Nacházejí se zde písně, které obsahují texty v různých jazycích – slovenština, čeština, maďarština, němčina, latina a také chorvatština. Skladby jsou dochovány zčásti v originálech, v opisech i v tištěných formách.[36]

3.1.2 *Hudební sbírky z rozličných zdrojů v Trenčíně*

Když začal Státní archiv v Trenčíně shromažďovat hudební materiály, někteří obyvatelé z města i z okolí nosili své sbírky, a tak se začala rozrůstat hudební pozůstalost z našich dějin. Tato sbírka vznikla na popud pracovníka archivu, pana Gerharda Šebáka. Byla tvořena z rozličných darů a také mnoha nálezů. V této sbírce nacházíme zlomky církevních zpěvů z 15. a 16. století, různé rukopisy i tištěné hudební noty. Obě sbírky Státního archivu v Trenčíně a v Bytči jsou veřejnosti dostupné. Stále je ještě mnoho hudebního materiálu, který ještě není probádaný a čeká na své znovuobjevení.[37]

3.1.3 *Hudební sbírka v Bytči*

V druhé kapitole se psalo o inventáři, který se dochoval z obce Pruské. Tento inventář je součástí dochovaných knih, listin, dopisů a podobně, který je v dnešní době uložen ve Státním archivu se sídlem na zámku v Bytči. Bylo zmíněno, co obsahuje v různých odvětvích historie, ale záměrně bylo vynecháno odvětví hudební. Stejně jak je tomu v případě hudebních sbírek z archivu v Trenčíně, zde v Bytči se nacházejí jména, která nejsou tak známá a ve všeobecných dějinách hudby se o zdejších skladatelích příliš nemluví.

[36] Státní oblastní archiv v Trenčíně

[37] Díky tomuto činu se odstartoval proces sbírky hudebního materiálu. Mnoho lidí své sbírky rádi odevzdali Státnímu archivu. Hudební fond vyrost o mnoho překrásných skladeb.

Je škoda, že tomu tak není. Až bližším bádáním a hledáním ve sbírce se dostáváme ke skladatelům jako je Adam Marmankovič, Edmund Pascha, Ján František Vydra, Jozef Ján W. Kysella. Zdejší archiv obsahuje sbírky z kláštera v Pruském a kláštera v Žilině.

Z historie je nám známo, že kláštery byly mezi sebou propojeny. Docházelo k různým přesouváním skladeb, ale také ke krádežím. Bližším seznámením se samotnými skladbami zjišťujeme, že mnohokrát si skladatelé osvojovali skladby, které sami nenapsali. To ale naštěstí vede k tomu, že se potkáváme se skladbami slavných skladatelů, nebo se nám podaří objevit novou skladbu. Migraci skladeb mezi kláštery dokazuje fakt, že ve sbírce pocházející z kláštera v Pruském se nacházejí skladby, které byly složeny pro jiný klášter nebo místo. Z hudebního archivu kláštera v Pruském se dochovalo mnoho skladeb – Velikonoční pašije (částečně poškozené, fragment) autor neznámý, Velikonoční pašije Adama Marmankoviča (poškozené), Slovensko – latinské pašijové zpěvy od Františka Berenvallera (poškozené), oslavná skladba na trojjediného boha od J. F. Vidru (zachováno a vydáno v Kremnici), notovaný zpěvník pro kostel v Skalici z roku 1831 od Jána W. Kysella a jiné. Je bohužel smutné, že mnohé skladby nejsou dochovány v původním stavu. Čas i podmínky, ve kterých byly uchovány před archivací, mnoha skladbám nedopřály celistvého stavu. Tudíž nám tyto skladby zůstaly jenom jako důkaz působení mnoha skladatelů na území Horního Považí a také jako důkaz migrace skladeb mezi kláštery.[38]

Mezi dochovanými skladbami se při hledání našlo mnoho Antifon (bez autora, ale u mnoha z nich to podle rukopisu vypadá na A. Marmankoviča), byla nalezeny klavírní skladby, kterým bude věnovaná samostatná podkapitola (také pravděpodobně od Marmankoviča), dvoje velikonoční pašije A. Marmankoviča a E. Paschy, žaltář (obrazová příloha č. 8), sbírka skladeb Tota pulchra (dle rukopisu zřejmě Marmankovič), Aria de Tempore (skladatel neznámý), několik Menuetů pro čtyř ruční klavír (obrazová příloha č. 3), Antifona a Tota Pulchra od A. Marmankoviča (částečně poškozené), a mnoho jiných.[39]

[38] Eva Jakubičková, Františkáni v Pruskom – Inventár, Bytča, 1980
[39] Státní oblastní archiv v Bytči

3.2 *VELIKONOČNÍ PAŠIJE*

3.2.1 Velikonoční pašije E. Paschy

Nejkrásnější sbírkou, která se nachází v oblastním archivu v Bytči, jsou Velikonoční pašije od Edmunda Paschy. Křesťanská víra na celém světě oslavuje smrt a zmrtvýchvstání Ježíše Krista. Základem křesťanského učení je Ježíšovo přemožení smrti. Tímto činem podle Bible Ježíš naplnil a završil své vykupitelské dílo na tomto světě. Tyto pašije jsou provozovány v období, které křesťanská církev na Slovensku nazývá jako Velká noc. Nejenom že se jedná o veliký církevní svátek, ale je to také období vrcholu liturgického roku. Jedná se o takzvané Triduum. Do Tridua patři Velký pátek, Bílá sobota a Velikonoční neděle.

Velikonoce jsou jedním z křesťanských svátků, které jsou datumově pohyblivé. Konají se ve stejný den, ale datum je proměnlivý.[40] Jde taky o jeden z nejstarších zdokumentovaných svátků. Zmínka o slavení Velikonoc je už ze 2. století našeho letopočtu.[41]

40 dní před velikonočním obdobím nastává pro křesťany půst. Tato doba je pro křesťany dobou přípravy na velikonoční svátky. Přesný počet 40 dnů má dvojí symboliku. Ježíš se postil 40 dnů v poušti, kde sám prožíval pokoušení ďábla. Druhá symbolika je spjatá také s pouští. 40 dnů putoval starozákonní lid pouští, kde byl nucen se postit a Bůh k nim mohl promlouvat a mohl je učit. Pro křesťany půst znamená odpoutání se od všedních stereotypů a připravit se na velký čin, který Ježíš vykonal pro nás. Velká noc začíná Popeleční středou a pokračuje do tridua. Na Velký pátek byl Ježíš odsouzen, ukřižován a pochován. Na Bílou sobotu se neděje nic. Pro křesťany to znamená, že by měli přemýšlet, proč se Ježíš Kristus obětoval pro lidstvo. Vrchol velikonočního období, neboli tridua, končí Velikonoční nedělí.

V tento den Ježíš překonává smrt a vstane z mrtvých. Samotné Pašije jsou biblickým vyprávěním o utrpení, ukřižování a zmrtvýchvstání Ježíše Krista. Čtou se na Velký pátek a Velikonoční neděli. Známe čtyři pašije – pašije podle sv. Jana, sv. Lukáše, sv. Marka a sv. Matouše.

[40] http://www.spomysl.cz/up/doc/13/2004_4_p.pdf
[41] "***Peri Pascha***" Meliton ze Sard, spis z 2. století

Tento svátek je také obrovskou možností pro skladatele. Setkáváme s obrovským zájmem o zhudebnění tohoto svátku. To také dokazuje fakt, že se ve sbírkách obou archivů tyto pašije nacházejí. Pašije jsou zhudebnění průběhu velikonočních událostí. Ve většině případů můžeme velikonoční pašije přiradit do formy Oratoria. Jedná se o vokálně – instrumentální dílo, ve kterém se nacházejí konkrétní postavy, doprovázeny jsou například varhanami či dalšími instrumenty. V dnešních kostelích se využívají různé pašije. Při bádání po hudebních skladbách a hudebních pozůstalostech se zjistilo, že se v archivu v Bytči nacházejí dvoje pašije – jedny od Adama Marmankoviča a druhé od Edmunda Paschy. Paschovy pašije jsou překrásnou ukázkou hudební sbírky. Je to zpěvník, na kterém je vidno, že se používal nejenom v období života skladatele, ale i dlouho po ní.

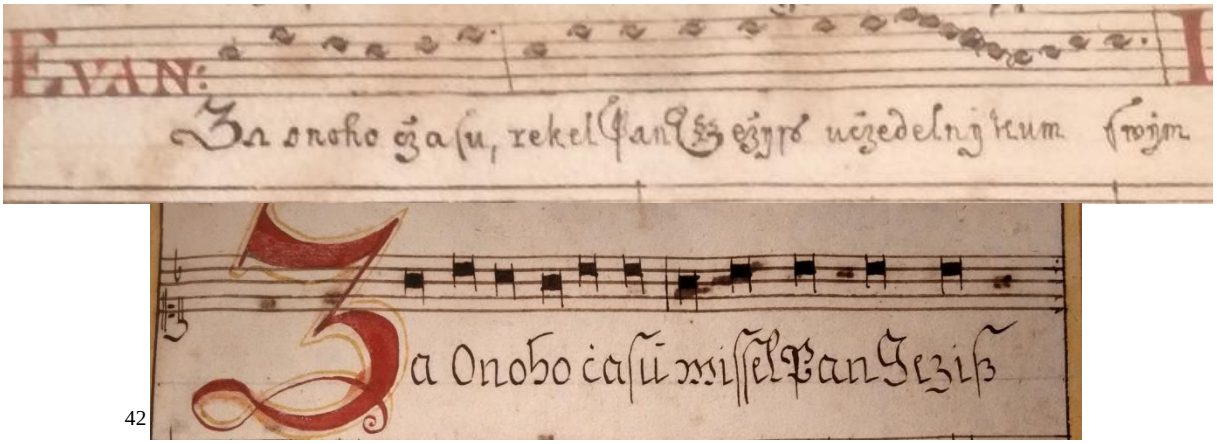

[42]

Zkoumáním Marmankovičkových a Paschových pašijí už na začátku přicházíme ke zjištění, že úvodní zpěv je podobný. Je zřejmé, že se skladatelé v mnohém od sebe vzájemně inspirovali. Pašije Edmunda Paschy jsou unikátní dochovaný materiál.

Nejen že jsou na první pohled překrásnou ukázkou hudebního umění, ale vynikají také výtvarným uměním (Obrazová příloha č. 4 a 5). Bohužel Marmankovičove Pašije nejsou tak malebně upraveny, ale díky jeho podpisu a rukopisu bylo v bádání možné některé anonymní skladby považovat buď za přepis, nebo samotné autorství Adama Marmankoviča. Při rozboru Paschových pašijí nalézáme také množství oprav a přepisy textů. Je zřejmé, že se jedná o pozdější úpravy, aby text vyhovoval tehdejším předpisům, které byly zrovna tehdy aktuální

[42] Ukázka začátků pašijí Marmankoviča a Paschu (Státní archiv Bytča)

(viz. obrazová příloha č.4) Bohužel se u obou pašijí dochovaly jenom zpěvníky. Nenalézáme v archivu ani generálbas, a ani žádný jiný doprovod. V Paschových notách je z velikosti zpěvníku jasné, že byl centrálně postavený na stojan jenom jeden a četli z něj všichni zpěváci. Potkáváme se tu s jednotlivými postavami a také Evangelistou, který provází jednotlivým dějem. Tento zpěvník je obohacen o množství obrazů a textů, které napomáhají k většímu zážitku z prožívané doby. Už jenom samotné listování a zkoumání rukopisu vyvolává mnoho myšlenek a zážitků. Text v zpěvníku je kombinací češtiny a slovenštiny. Místy se v textu objevují také latinské texty.

Výtvarné umění v tomto díle není jen v ručně malovaných obrazech, ale také v samotném zpěvníku. Celý zpěvník je ručně kreslený, některé slavné momenty z pašijí jsou zachyceny v obraze jako například ukřižování Krista, jeho poslední výdech a podobně. Dále se díky výzkumu potvrdilo, že se opravdu mezi posledními listy nachází portrét samotného skladatele Edmunda Paschy.[43]

3.2.2 *Odkaz Edmunda Paschy*

Na posledních stranách Velikonočních pašijí E. Paschy se nachází promluva samotného skladatele spojená s modlitbou. Mnoho současných sbormistrů se snaží vymyslet různé pomůcky a nápady, které by napomáhaly zpěvákům i dirigentům vypořádat se s mnohými úskalími ve skladbách. Už samotný Pascha ve svém zpěvníku poukazuje na tuto problematiku a promlouvá tak ke zpěvákům. Tento text by mohl být klidně použitý v dnešní době. Citací proslovu „***Adcant orem***“ můžeme krásně sledovat jazyk, který byl v té době používán na území Horního Považí. Kvůli rozsáhlému textu byly vybrány jenom

[43] Ukázka Paschovho portrétu z pašijí

texty ze začátku a konce. Prostřední část textu se věnuje biblickému příběhu Ježíše Krista. V textu je také možné sledovat občasný přehozený slovosled, aby v textu vznikaly rýmy.

„ *V tomto smutnim písmě budu bez pochibi, sem tam nalezene snad nektere chibi.*

To zpěvaku mili, neborti se nad tim, ale jako mudri člověk rozvaž zatím.

Že se nenarodil ještě na světe tem, kteří bi si lidem zcela zalíbil všem.

Ani v právach svetských taki písar nebil, žebi v pisme svojim nikda nebil chibil.

Ti techdi zpěváku nebuď tak zpozdilí, jestli v tomto písmě najdeš kde omyli.

Můžeš tvojim kumštem sám je napraviti, pista potupným slovem nehaniti.

Ale raž za neho vzdechni k Bohu tvemu, že by chtěl odpustit mnohé hrichi jemu.

Za mich mladich rok zpivával on taki, aj súce starší písné všelijaký.

Ne jenom v klaštere, aj v božím dome, včil ce svej starosti odpočiva sobě.

Nebo už zeslábnul zpívat víc nemůže, protož v tej slabosti tobě věčný Bože.

Podle svej možnostina vetší čest chválu. ozdobil a spísal, tuto knížku malú…"[44]

Následuje text, který Pascha pokládá za motlitbu k Ježíšovi. Jde o text ze života Ježíše Krista (obrazová příloha č.6). [45]

„*...Ponižene prosim, na tom jednom stojim, smiluj se nademnu, tuto sluhu tvojim.*

K noham tvojim stavú, a drhej nemoci, ti laskavi pane, bud mne na pomoci.

Abich me bolesti, mohel každej chvile, tobě oferovat, v mem srdci a sile.

[44] Přepis Paschovho textu ***Adcant orem*** do dnešního písma.

[45] Celé Adcant orem spolu se zpěvníkem je k nalezení v Státním archiv v Bytči. Je to jediná dochovaná skladba od Paschy v Bytči. Ostatní Paschovy skladby jsou v Archivu Matice Slovenské v Martině.

Zde jak chces trapsúžuj, na tomto svete trizni, jenom mne na druhim, mevihod s tvej prizní.

Primi pane prácu, tu odmne niní, tu podekovani, za tvé dobrodiní.

Kterú što sem spisal, chodit nemohúce, ktomu nedúživé, nijak obe ruce.

Údy v celim tele, všechne cikrivene, kež lamkú vnitrni, na nic uvedene.

Ztoho všechno tvoje, budež pochvaleno, a na veki vekův, vždycky zvelebeno.

Posledně vas prosím, spolubratri mili, bis te taki na mne pamatlivi bili.

A kdiž ti pasije, spjati budete, aspon se Otče náš, za mne pomodlete.

Nebo co se libi jednemi každému, by núch dal po smrti, dobře duchu mému.

Že bich potom casnim, na svete trapeni, dosahel v nebesich, dusi mej spaseni.

S tim spevaku mili, na tento čas Vale Panu Bohu tvemu, spivej neustále.“

Nejen obraz, který se nachází ve zpěvníku, ale i tento proslov nám při jeho bližším prozkoumání poukazuje na fakt, že Edmund Pascha trpěl vážnou chorobou. Jeho končetiny nezvládali pohyb tak jak za mlada. Jedná se o vzácnost, která zachytává nejenom hudební a výtvarní umění, ale také zachycuje poslední úlomky ze života samotného skladatele. Můžeme ji považovat za kousek deníku, který sepsal Pascha sám.

3.3 BAROKNÍ HUDEBNÍ SKLADATELÉ NA HORNÍM POVAŽÍ

3.3.1 *Edmund Pascha*

Pascha byl kazatel, varhaník a vynikající hudební skladatel. Moc o jeho civilním životě nevíme. Ví se jen, že se narodil v roce 1714 v Kroměříži. První zmínka o Paschovu pohybu je z roku 1731, kdy byl přijat jako františkánský klerik do kláštera v Hlohovci. To byl den, kdy dostal řeholní jméno Edmund. Studoval filozofii v Beckově, a pak studoval teologii v Uherském Hradišti. Po studiu dostal kněžské vysvěcení. Působil v mnoha klášterech, ale s jistotou máme doložené jenom jeho působení v Prešově a v Žilině. Nejen dobové spisy klášterů, ale i jeho Velikonoční pašije dokazují, že Pascha trpěl mnoho let chorobou zvanou lámka. Trpěl nadměrnou lámavostí kostí jak na nohách, tak i na rukách. Pak se k jeho zdravotnímu stavu přidala ještě rakovina vnitřností. Z dobových listin víme, že k chození si pomáhal berlemi. Ale ani tyto nemoci mu nebránily vykonávat svoje povinnosti v chóru. Dobové listiny z kláštera v Žilině dokazují, že Edmund Pascha naposled vydechl 6. května 1772.[46]

Jeho tvorbou ho můžeme považovat za barokního skladatele na Slovensku. Byl také spisovatel. V jeho hudební tvorbě nalezneme inspiraci z lidových písní. Vánoční folklór a lidová slovenská poezie jsou zachyceny ve dvou hudebních sbornících. Dále se dochoval Žilinský kancionál, Tota pulchra, Prosae pastorales, Velikonoční pašije a jiné. Dalším Paschovym dílem je vánoční mše Harmonia pastoralis. Jde o dvě latinsko – slovenské vánoční mše, které jsou psány výsostně lidovými koledami a pastorelami. Nejznámějším jeho dílem je Vánoční mše F dur z Harmonia pastoralis. Ve skladbě se odráží prvky slovenské lidové hudby a pastýřské zpěvy. Už v předešlých kapitolách bylo poukázáno, že si skladatelé kradli hudební skladby navzájem.

[46] Vševlad J. Gajdoš, Hudební skladatelé baroka na Slovensku

Dodnes se vedou debaty o tom, že právě tuto mši Pascha okopíroval od františkánského skladatele Jozefa Juraja Zruneka. Zatím se to ale nikomu nepodařilo prokázat. Tato skladba se naštěstí dochovala kompletní a její interpretaci si můžou posluchači vyslechnout i v dnešní době.

3.3.2 *Adam Marmankovič*

Jméno františkánského barokního hudebního skladatele Adama Marmankoviča je méně známo. Mnohé studie, například „***Františkánské pašionále***“ od Celstína Lepáčeka, registrují některé ze skladeb tohoto skladatele.[47]

Jméno Adam dostal Marmankovič jako své řeholní jméno. Jeho křestní jméno nám doposud není známo. Byl to skladatel a hudebník ve františkánském řádu.[48] Ze zdrojů se podařilo zjistit, že se Marmankovič narodil ve Svatém Jure kolem roku 1721. Z dochovaných františkánských kronik víme, že v roce 1771 mu bylo přesně padesát let. Bohužel o přesnosti města jeho narození nevíme. Mnoho měst mělo v té době stejný název. 19 let působil Marmankovič v řeholi. Svůj noviciát Adam Marmankovič vykonával v hlohoveckém klášteře mezi lety 1740 – 1741. Jako fráter laik, neboli nekněz, žil a působil v klášteře už dříve. Nosil řeholní hábit, bez kapuce, ale nebyl ještě právoplatným členem řádu. V dnešní době by se to dalo přirovnat ke zkušební době v novém pracovním poměru. Už v té době si Marmankovič psal iniciály na své skladby.

Značku Fr. A. M. z roku 1740 je tedy třeba přeložit jako Fráter Adam Marmankovič. Už od začátku ze spisů a notového materiálu je jasné, že Marmankovič musel být solidní a nadaný

[47] Celestín Lepáček, Časopis katolického duchovenství 72, Praha 1931

[48] Marmankovičovu životu se věnoval Vševlad Gajdoš. Také příslušník františkánského řádu. Působil jako pedagog, historik a knihovník. Bohužel se narodil do totalitního režimu a zažil na vlastní kůži Akci Kláštery.

varhaník a skladatel. V roce 1740 v klášteře v Hlohovci zkomponoval antifonu Tota Pulchra neboli zpěv Celá krásná jsi Maria.

Adam Marmankovič, podobně jako jiní františkáni v řeholích, působil v mnoha klášterech na Slovensku. Díky tomu, že františkáni udržovali a zapisovali kroniky, víme, že působil v Prešově, Stropkově, v obci Šebeš, Bardějov, v Okoličném, Beckově, Kremnici. Řehole totiž dělaly mnoho překládek svých členů. Nejčastěji je přesouvali v letních měsících. Posledním místem, které je nám díky písemnostem známo, je, že od roku 1784 až do své smrti v roce 1788 žil Adam Marmankovič v klášteře v Žilině.[49] Zde po něm zůstali dva hudební sborníky Antiphona Tota Pulchra.

Fr. Adam Marmankovič ve všech uvedených klášterech byl veden hlavně jako varhaník. Byly mu však přidělovány i vedlejší služby podle toho, jak to bylo zrovna v klášteře potřeba. Příkladem je zmínka z roku 1758, kde v Stropkově působil jako canaparius. Tudíž bylo jeho povinností starat se o pivnici a také o víno. V Šebeši působil v letech 1744 jako compactor. Tato funkce zahrnovala pozici knihaře. Bohužel vyučený knihař nebyl, takže se předpokládá, že se jednalo o amatérské knihařství.

Marmankovič se nikdy nestal knězem. Ani nevíme, jestli měl vůbec vyšší vzdělání. Z dochovaných hudebních listin předpokládáme, že ještě před vstupem do kláštera získal hudební vzdělání. Je možné, že k tomuto vzdělání přišel i v rodném domě.[50] Od začátku svého působení ve františkánském řádu působil jako služebník varhan. Hrál výborně na varhany, ale v té době bylo takových v klášterech mnoho, avšak převyšoval je svým komponováním. Stejně jako u všech skladatelů tehdejší doby, i u Marmankoviče nevíme, které skladby jsou skutečně jeho rukopisem a které opsal. Dělalo se to tak všude. Skladatelé si tím mohli vytvořit slušnou zásobu not a tak obohatit své portfolio. U pašijí se těžko mluví o originalitě. Pašije se

[49] Zápis Žilinské kroniky kláštera.
[50] Vševlad J. Gajdoš, Hudební skladatel Adam Marmankovič

totiž v kostelech zpívaly na jeden způsob. U antifon je to však jiné. Vševlad Gajdoš se domnívá, že skladby Tota pulchra es Maria, kde se nacházejí jeho iniciály a vlastnoruční poznámky, jsou jeho tvorbou a ne kopií. Bez pochyb můžeme o Marmankovičovi mluvit jako o úspěšném františkánském hudebním skladateli v období baroka.

3.3.3 *Hudební tvorba Adama Marmankoviče*

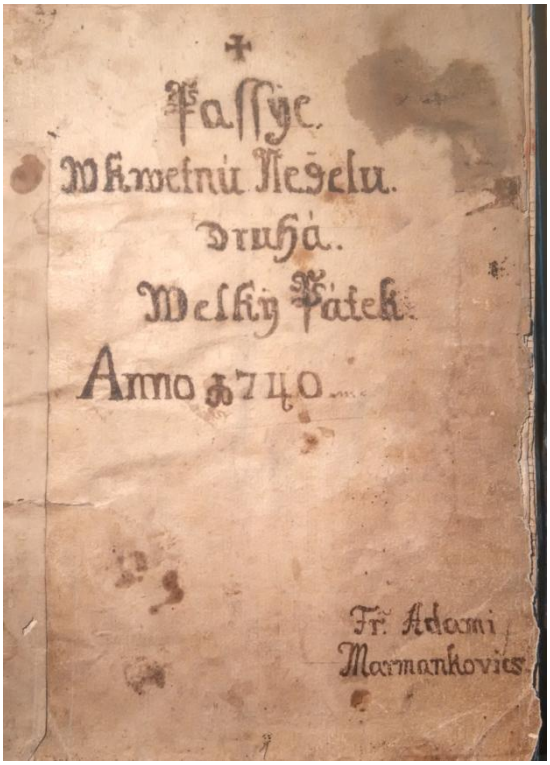

[51] Nejstarší dílo, které se z tvorby Adama Marmankoviče dochovalo, registrujeme „***Pruštiansky pašionál B***“ z roku 1740. V tomto pašionálu nalezáme notované slovenské pašije na 32 stranách. Také se zde vyskytuje postní píseň „***Zdraw buď mug premily Ježissy***“. Tato sbírka byla nalezená v klášteře v Pruském.[52] Jedná se o další důkaz, že nejenom skladby, ale také celé svazky putovaly od kláštera ke klášteru. Ve stejném klášteře byl také nalezen a pojmenován „***Pruštiansky pašionál A***“. Tento nález však neměl zapsaného zhotovovatele. Datum jeho zhotovení je rok 1716. Podobně jako u prvního pasionálu i tento obsahuje notované slovenské pašije na Květnou neděli a na Velký pátek.

Adam Marmankovič je skladatel, o kterém ještě nevíme všechno. Větší bádání v nedávné době přinesl úspěch, protože se našly další dva hudební sborníky, o kterých se ještě nevědělo. Bohužel místo dlouhého odpočinku těchto not nebylo tím nejvhodnějším skladovacím prostorem, proto jsou trochu poškozené. Opět se jedná o další dva sborníky antifona Tota

[51] Ukázka titulního listu velikonočních pašijí Adama Marmankoviče, Státní archiv v Bytči
[52] Celestín Lepáček, Časopis katolického duchovenství 72, Praha 1931

pulchra I a II. První díl obsahuje 40 listů, ale podle pozůstatků v knize je zřejmé, že jich sborník obsahoval víc. Druhý sborník je složen z 28 původně neoznačovaných stran. Po hudebně – myšlenkové stránce mají oba sborníky stejný obsah. Dá se říci, že se jedná o Variace na téma „Tota pulchra es Maria“. Můžeme zde naleznout sólové i sborové party s doprovodem varhan. Notace u obou sborníků je již pětilinková. Značení basového klíče je používáno ještě starý způsobem.

Antifona „Tota pulchra es Maria“, je součástí chórové liturgie, která se zpívala ve františkánských klášterech. Jedním z nejčastějších použití každý den bylo při modlení po vesperách. Téměř všichni františkánští skladatelé komponovali a variovali tuto modlitbu. Bylo to proto, aby obohatili oficium. U Marmankoviče, stejně jako u dalšího hudebního skladatele Pavlína Bajana, nacházíme mnoho těchto úprav a ještě více variací. V Bajanových kompozicích nacházíme Antifonu Tota pulchra v 72 variacích.

V dnešní době je problém určit, zda ta či jiná kompozice patří přímo danému skladateli. U těchto dvou sborníků, které jsme nalezli u Marmankoviče, si nejsme dokonale jisti, jestli se jedná o jeho kompozice, nebo je někde okopíroval. U obou zpěvníků nikde nenacházíme plné jméno Adama Marmankoviče. V prvním sborníku nalézáme jeho monogramy a jiné údaje, pravděpodobně zapsané přímo samotným skladatelem. Na jedenácté straně, na konci šesté kompozice, nalézáme údaje Fr. A. M. Cremnic 1776. Z uvedeného můžeme předpokládat, že se jedná o Marmankoviče, který tyto skladby sepsal roku 1776 v klášteře v Kremnici. Dále u 22. strany nalézáme v notách jenom datum a místo „***1770. 10. Augusti Beckoviae***“. Mnoho skaldeb dopsal za svého působení v klášteře v Beckově. Posledním důkazem o hodnověrnosti psaní je na straně 37, kde nacházíme iniciály Fr. A. M. 1770. Ve své badatelské činnosti nám Vševlad J. Gajdoš uvedl k poznání, že tyto iniciály skutečně patřili Adamu Marmankovičovi.[53]

[53] Vševlad J. Gajdoš, Duchovný pastier, roč. 50. č. 5, Bratislava 1975

U druhého sborníku nemáme žádné údaje, ale stejná forma, stejné notové písmo, stejný rukopis v psaném textu nás můžou přivádět k dokazování, že se jedná o rukopis Fr. Adama Marmankoviče. Díky tomu, že františkáni po sobě zanechali a udržovali v pořádku své archiválie, je můžeme použít a lehkou cestou aplikovat v badatelské práci, že se bez pochyb jedná o Adama Marmankoviče.

Marmankovič byl členem františkánské salvatoriánské provincie, která působila na území Slovenska, tehdejší území horních Uher. Pomocí františkánských kronik, můžeme pečlivě sledovat působení a překládání různých členů tohoto řádu. Dochovaly se listiny s názvem „***Acta capitulavia a Tabule***“, ve které jsou zaznamenávány přesuny řeholníků mezi jednotlivými kláštery. Tento dokument nám napomáhá ke sledování o putování Marmankoviče po jednotlivých městech a klášterech. Také jeho pobyty a notování můžeme sledovat ve soupise „***Tabula personatum totius provinciae Sanctissimi Salvatoris in Hungaria anno 1771***“.[54] Zde se také nacházejí osobní údaje o Marmankovičovi, vše v latinském textu – jeho hodnost fráter, tedy nekněz, jeho řeholné jméno, rodiště Svatý Jur, také jeho mateřská řeč, kterou byla slovenština, zaměstnání varhaník, fyzický věk padesát let, délka působení v řádu třicet let a noviciát vykonán v Hlohovci.[55]

Z veškerých faktů a důkazů, které nám listiny a kroniky poskytují, můžeme sledovat klášterní život a působení Marmankoviče po františkánských klášterech. V čem nám ale nepomůžou, je zjištění, zda skladby které nacházíme v jeho rukopise jsou nebo nejsou jeho vlastní kompozicí. Bez pochyb se ale jedná o skladatele, který je významnou neprobádanou osobností hudebního baroka na Slovensku.

[54] Tento dokument je uchován, a uložen ke zkoumání v Archívu Matice Slovenské v Martině pod značkou C55

[55] Vševlad J. Gajdoš, Duchovný pastier, roč. 50. č. 5, Bratislava 1975

3.4 ROZBOR NALEZENÝCH SKLADEB

3.4.1 *Barokní fuga*

Všechny hudební skladby, které zůstaly jak po známých nebo neznámých skladatelích, jsou pro hudebníky vzácností. Díky nim se můžeme totiž přesvědčit o genialitě lidské myšlenky, která dokáže city, nálady, a myšlenky přenést na papír v podobě hudebních znaků. Naštěstí i v dnešní době jsme schopni přepsat a rekonstruovat hudbu, která byla zapomenuta, a tak zpětně znovu objevit dalšího skladatele a jeho hudební tvorbu.

Při hledání notového materiálu, který poskytuje sbírka ve Státním archivu v Bytči, kromě církevních skladeb, se dochovaly i skladby pro samotné instrumenty. Cíl bádání byl zaměřen na skladatele, skladby a veškerý hudební život ve františkánských klášterech. Bohužel do inventárních knih se bádání neprohlubovalo. Ale z nalezeného materiálu, který se nám podařilo objevit v archivu, můžeme předpokládat, že samotní mistři hudebníci nebyli vybavení jenom varhanami v kostele. Příkladem můžou být nalezené vokálně instrumentální skladby, které jasně dochovávají jednotlivé party k smyčcovým nebo dechovým nástrojům. Bohužel kompletní sbírka celé skladby i s partiturou se nedochovala. Ale i to nám může napovědět, že hudební život ve františkánských klášterech nebyl nijak obírán o možnosti využití různých ansámblů.

Jedním z nástrojů, na které se hrálo v klášterech, může být zcela pravděpodobně cembalo a později pianoforte. Z nalezeného notového materiálu vzniká předpoklad, že skladatelská činnost hudebníků v klášterech nebyla soustředěna jenom na církevní tvorbu. Jednou z takto dochovaných a čitelných not je také klavírní fuga, která je ale bez záznamu o skladateli. Dle rukopisu a zápisu not můžeme vycházet z badatelské práce Vševlada Gajdoše, který věnoval úsilí o znovuobjevení barokních hudebních skladatelů na Slovensku.

Z nalezeného materiálu můžeme tedy předpokládat, že klavírní Fuga byla napsána pravděpodobně Adamem Marmankovičem.

V notovém zápisu neznáme vůbec datum vzniku této skladby. K analýze skladby byl použit samotný dochovaný notový materiál a částečný přepis skladby do dnešního notového zápisu. Na ukázce je zcela jasně vidět, že v barokní muzice je hudba zapisována do sopránového klíče a do basového klíče. V sopránovém klíči nám výšku noty c1 určujte horizontální dvoučára v klíči. Pro dnešní notaci všechny noty zapisujeme o tercii níže.[56] Tedy díky tomuto zápisu víme, že naše dnešní nota c1, se nacházela na první lince pětilikové notové osnovy. Předznamenání fugy neobsahuje žádnou posuvku a podle hlavní myšlenky a závěrečného akordu skladby můžeme s jistotou říci, že se jedná o fugu ve stupnici C dur.

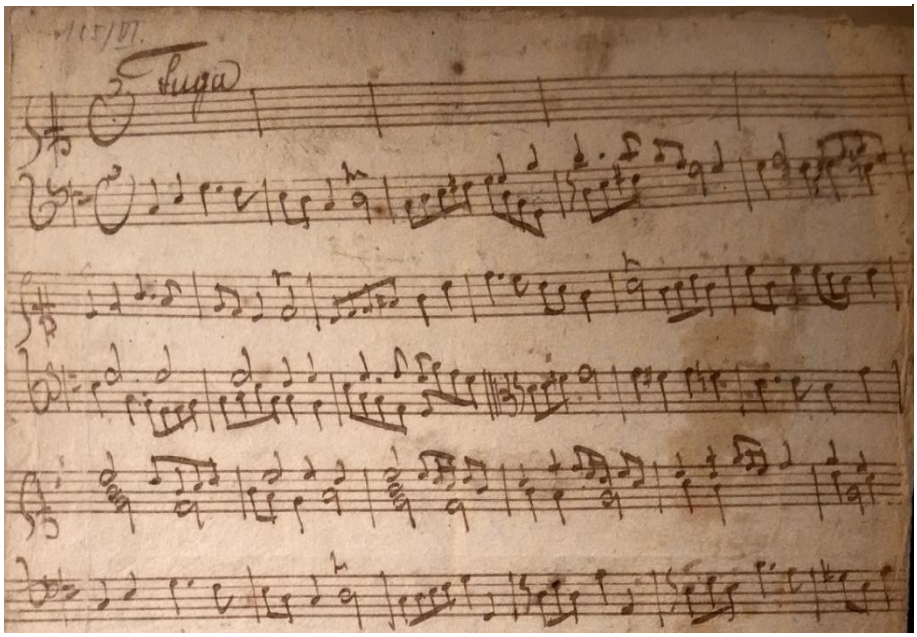

Stejně jako u všech fug platí, že má expozici, provedení a závěr. Jedná se o kontrapunktickou polyfonní skladbu. Hlavní myšlenka této fugy, tedy takzvaný dux, se na začátku skladby objevuje v hlavní tónině v rozsahu dvou taktů. V polovině třetího taktu přebírá myšlenku druhý hlas, tedy comes neboli odpověď, která zní v dominantní tónině G dur. Třetí nástup hlavní

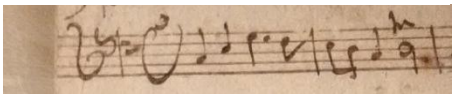

[56] Ukázka klavírní barokové fugy z Barokního období. Státní archiv Bytča. Pozůstatky hudebnin z kláštera v Pruském.

myšlenky přichází v šestém taktu a opět nás vrací do hlavní tóniny. Dalším rozhledem po partituře, v osmém taktu, nacházíme čtvrtý příchod hlavní myšlenky opět v dominantní tónině G dur. S určitostí tedy můžeme říci, že se jedná o čtyřhlasou fugu. V expozici dané fugy se jedná o hlasy dux, comes, dux, comes, kde dux je psaný v hlavní tónině a comes tonálně imituje hlavní melodii v dominantní tónině.

Zajímavostí je, že v taktu devět skladatel místo sopránového klíče pro levou ruku používá altový klíč. Nota c1 se tedy dostává do středu notové osnovy. Toto vybočení je ve skladbě ve třech taktech. Zajímavé je, že skladatel na konci jedenáctého taktu nenapsal návrat levé ruky do basového klíče, ale v novém řádku, na kterém se nachází tak dvanáct, je levá ruka psaná zpátky v basovém klíči. Toto vybočení není zajímavé jenom pohybem ruky a různorodostí klíčů, ale také nás přesvědčuje o udržení dominantní tóniny. V taktu dvanáct se skladatel vrací hlavní myšlenkou ve spodním hlase do tóniny C dur. Zde také začíná provedení fugy. Jelikož v expozici zaznělo téma ve všech hlasech, expozice se v taktu jedenáct uzavírá. Kromě uvedení hlavní myšlenky ve všech hlasech probíhá mezitím v expozici kontrapunktický doprovod hlavní myšlenky a jejich odpovědí. Expozice je sice krátkou částí ve fuze, ale má jasná kompoziční pravidla, které musí být přesně dodrženy.

Provedení začíná opět duxem v hlavní tónině. Tuto tóniny opevňuje sextakord C dur v pravé ruce. Od taktu 12 až po tak 16 probíhá provedení v tónině C dur. V taktu 17 najednou dochází k modulaci přes dominantu paralelní tóniny, tedy přes E dur se dostáváme do paralelní tóniny a moll. Pro provedení platí, že pracuje s hlavní myšlenkou a variuje ji různými způsoby. Zde ve fuze se zatím potkáváme s volnou imitací a přesuny zatím jenom přes modulace do různých tónin. V tónině a moll se nese skladba do taktu 22. Tam se přesune do subdominantní tóniny F dur. Nejen že nás o tom přesvědčí hlavní myšlenka ve spodním hlase, ale plný sextakord F dur v pravé ruce. Stejně jako platí pravidlo, že provedení obsahuje práci s hlavní myšlenkou, nalézáme zde různé mezivěty, které směrují skladbu přes modulace do jiných tónin. Od taktu 25 až do poloviny 28 taktu nacházíme jednu z prvních sekvenčních postupů, kde se střídají různé tóniny a pohyb hudebního materiálu, směřuje dolů. Díky těmto

sekvencím opouštíme F dur a dostáváme se s hlavní myšlenkou do d moll. V taktu 30 nám tuto tóninu potvrdí dominanta A dur. 31. takt dále přinese akord G dur jako subdominantní tóninu k d moll. V taktu 32 a 33 nacházíme akordy F dur, které nás přenesou do 34 taktu, kde se vrací hlavní myšlenka, ale tentokrát v zmenšeném akordu H. Rozložený akord h, d, f v hlavní myšlence nás o tom přesvědčuje. Pak zde objevujeme kontrapunktickou mezivětu, která se nese až do první poloviny 40. taktu. V druhé polovině 40. taktu si hlavní myšlenku převezme vrchní hlas. Tato myšlenka se dostává do mollové dominanty k hlavní tónině. Pak se přes sekvence posouváme do taktu 45, kde spodní hlas přebírá hlavní myšlenku do zvětšeného akordu Es. Pak se přes sekvenční postupy posouváme do taktu 54, který nám nejen svým akordem G dur značí konec provedení, ale také skladatel napsal nad akord korunu.

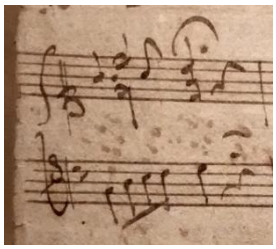

Závěr, tedy poslední část fugy, opět navrátí hlavní myšlenku v hlavní tónině, kterou podpoří v 58. taktu spodní hlas opět v hlavní tónině. V předposledním taktu máme možnost vidět plagální závěr, protože se jedná o spoj subdominanta tónika. Poslední akord znovu potvrdí hlavní tóninu C dur.

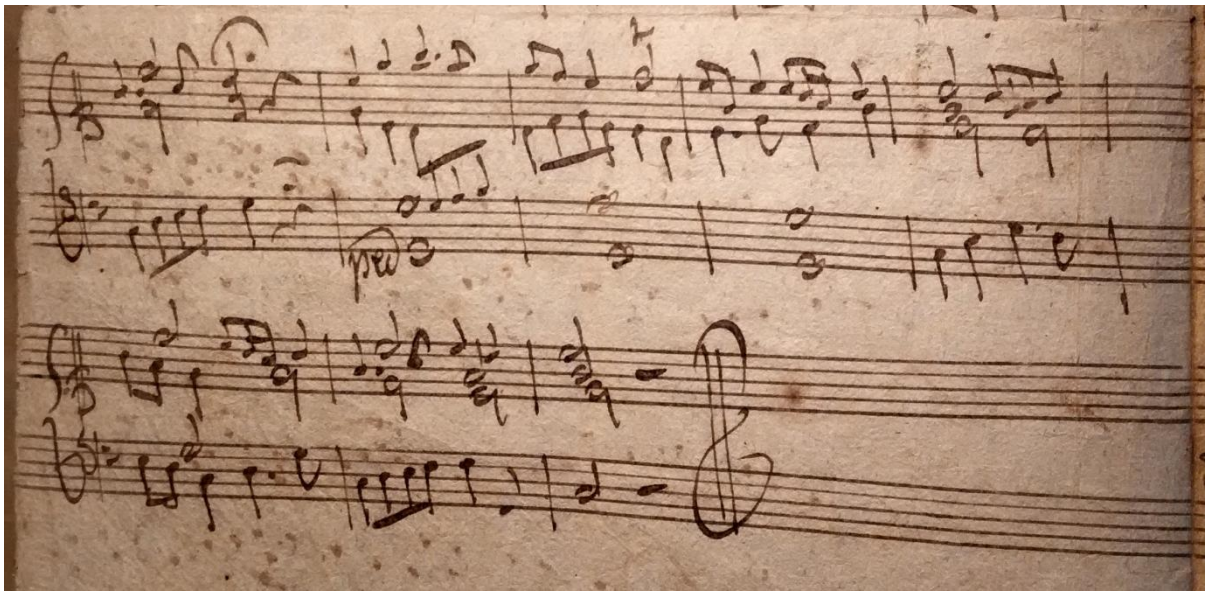

3.4.2 *Pět Menuetů pro čtyřruční piano – forte*

V archivu, který poskytuje množství notového materiálu, byly nalezeny další zajímavé noty, které nebyly určeny pro použití v obřadech. Tedy se může jednat o hudbu, která sloužila jako zábava, nebo odpoutání myšlenek skladatelů od církevních skladeb. Ovšem o přesném účelu těchto skladeb můžeme jen předpokládat, k jaké příležitosti mohli sloužit.

Menuet původem pochází z Francie. Z hlediska hudebních forem se jedná o slavnostní párový tanec, který se prováděl v tříčtvrťovém metru. Vznik menuetu datujeme přibližně od počátku 17. století. Stal se typickým pomalým dvorním tancem, který působil galantně a vznešeně. Naštěstí díky hudebním skladatelům můžeme tuto formu sledovat nejenom ve formě taneční, ale díky hudebním doprovodům k tomuto tanci vznikl menuet jako hudební forma. Tato forma je kromě menuetu obohacena o střední část s názvem trio, protože v začátcích ho hrály tři hudební nástroje. Později z menuetu vzniklo scherzo a to zrychlením hudby menuetu. Z italštiny můžeme scherzo přeložit jako „žert“. V baroku skladatelé psali menuet jako jednu z částí taneční suity. Později došlo také k připojení menuetu k symfoniím, jako jedné z částí.

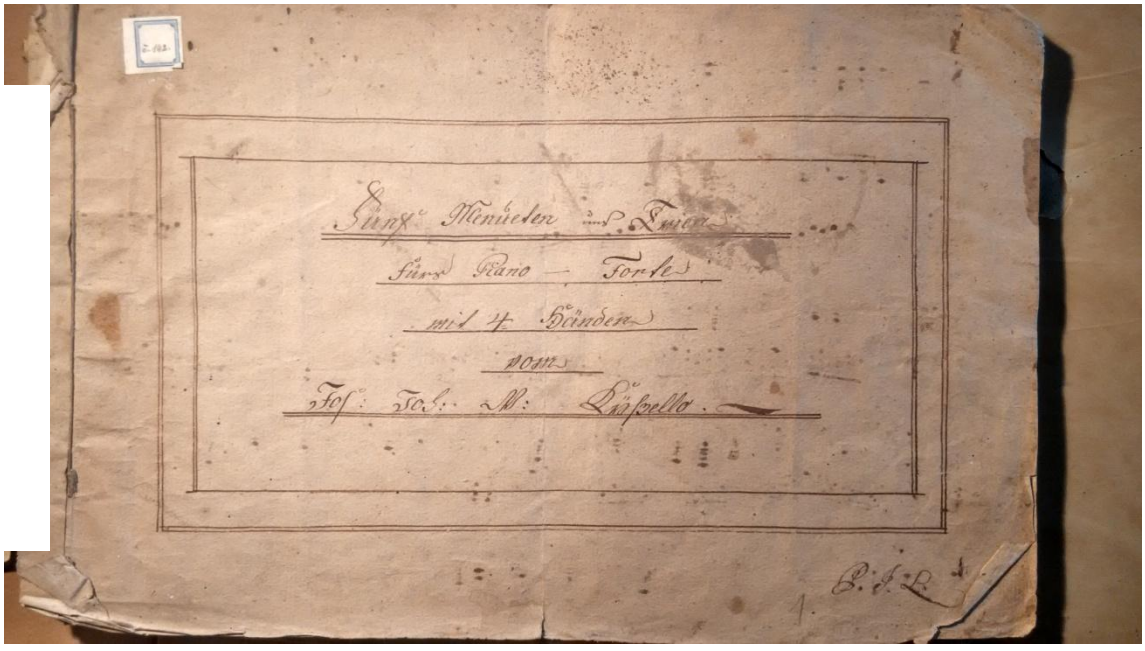

Další dochovanou sbírkou not, které se objevily v archivu, je sbírka napsaná pro čtyřruční klavír. Jde o sbírku pěti menuetů, které jsou doplněny o část trio. Skladatel po sobě zanechal na úvodní stránce jenom své iniciály. Bohužel se nepřišlo na to, o koho by se mohlo jednat. S určitostí však víme, že tato sbírka patří mezi skvostné materiály v archivu. Noty jsou ve velmi zachovalém stavu, a tudíž by bylo možné, aby se jim muzikologie zabývala a přepsala z psané do tištěné podoby. U této sbírky se v zápisu potkáváme s používáním dnešních klíčů. Primo je tedy psané v houslovém klíči a secondo v basovém. První menuet je napsaný v tónině C dur, druhý je tónině F dur, třetí menuet je B dur, čtvrtý tanec je skladatelem psán v tónině Es dur a poslední menuet je psaný opět v C dur tónině. Všech pět menuetů je složeno z taneční části, pak je trio s návratem na menuet. Můžeme tedy o nich mluvit jako o třídílných formách.

3.4.3 *Antifona Tota pulchra*

Nejčastější skladbou, která se nachází ve sbírkách Státního archivu v Bytči je modlitba ze žalmu nočních vesper, neboli nočního mariánského modlení. Jedná se o část žalmu oslavujícího neposkvrněnou Pannu Marii. Když se podíváme na sbírky, které se dnes nacházejí v oblastních archivech, je to jedna z nejčastějších zhudebňovaných modliteb.

Skladatelé ji mnohokrát upravovali a tím také modlitby oživovali. Je to skladba, která je psaná v různých verzích. Jenom u Marmankoviče nacházíme několik úprav a variací této motlitby. Jsou to skladby, které nesou bohatou inspiraci při interpretaci nebo skládání hudby. Marmankovič svým talentem hry na varhany zanechal mnoho verzí. Ve většině se jedná o sólo, nebo dvě, doplněné o sbor a varhany. U varhan je ve většině případů dochován jenom generálbas. Ale i to mnohokrát stačí na rekonstrukci jeho hudby. V předešlých kapitolách jsme se dozvěděli o nešetrném zacházení s notami a také s nevhodným místem uložení not. Naneštěstí jsme díky těmto podmínkám přišli o velké kulturní dědictví a můžeme se jenom kochat nad krásou ručního zápisu a představovat si, co a jak skladatel mohl napsat.

[57]

„*Tota pulchra es, Maria.*
Et macula originalis non est in Te.
Tu gloria Ierusalem.
Tu laetitia Israel.
Tu honorificentia populi nostri.
Tu advocata peccatorum.
O Maria, O Maria.
Ora pro nobis.
Intercede pro nobis.
Ad Dominum Iesum Christum.“[58]

Celá krásná jsi, Maria,
a není na tobě poskvrny.
Ty jsi slávou Jeruzaléma,
tys štěstí Izraele,
tys čest našeho lidu,
tys orodovnice naše.
O Maria, o Maria
Modli se za nás,
Oroduj za nás.
K Pánu Ježíši Kristu.

Hudební sbírky z františkánských klášterů nejčastěji obsahují právě tyto skladby. Spolu s velikonočními pašijemi tvoří ukázku vyspělé kompozice barokních skladatelů na Slovensku.

[57] Ukázka jednoho ze dvou dochovaných Antifon Adama Marmankoviče. Je zřejmé, že noty bohužel nejsme schopni rekonstruovat. Poškození je rozsáhlé. Podobně je tomu i u druhé sbírky. Státní archiv Bytča.

[58] část originálního modlitebního textu ze žalmu a pod ním český překlad

4. *Závěr*

Hudba je druh umění, který nám už po dlouhá léta přináší radost, žal ale i další pocity. Díky ní můžeme své nálady přenést přímo do prostoru. Pro mnohé lidi je hudba jenom věda. Spousta divných značek, ve kterých se laik ztrácí. Ale pro někoho, kdo hudbu studuje, není důležité, zda na profesionální nebo amatérské úrovni, považuje hudbu za neodmyslitelnou součást svého života. Provází nás už několik staletí. Každý člověk se s hudbou denně potkává, ať už v autě, z mobilu nebo přehrávače, hudba nám zní v nákupních střediscích, v rádiích, ale kolik z nás ji vnímá a snaží se jí porozumět? V dnešní době pomocí různých technologií máme možnost se k ní dopracovat velmi jednoduchým způsobem. Ale když se jí nebudeme snažit pochopit, pak se stáváme jenom konzumenty dnešní doby. Asi jen málo lidí si uvědomuje, co nám všechno může hudba poskytnout.

V dobách, kdy hudba nebyla tak dostupná, se lidé jen stěží mohli dostat ke kvalitní hudbě. Tím ovšem netřeba klást menší důraz na lidovou hudbu. K vážné muzice se dalo dostat jen stěží. Hrála se jenom o svátcích nebo na určitých místech. Církevní hudba byla také hrána a zpívána jenom v klášterech a kostelích. Stejně tak, jak nedokonale známe vlastní tělo, a třeba i přírodu, také hudba nám poskytuje mnoho a mnoho neprobádaného. A proto bychom se měli více zajímat o hudbu, která je pro nás méně dostupnou nebo také neznámou.

Dnešní doba poskytuje všem lidem velké možnosti, jak čerpat nové poznatky. Naštěstí je ještě mnoho věcí, o kterých nemáme ani nejmenšího zdání, a jsme tak nuceni vydat se do archivů a knihovenc, abychom se k informacím dostali. Čím více člověk nalézá, tím více ho to motivuje dále. Hledání přináší člověku radost a štěstí z objevování. Podobně tomu také bylo o této diplomové práce. Nejdůležitějším cílem bylo najít něco nového, dávno zapomenutého, a tím rozšířit hudební svět o další skladatele a jejich kompoziční umění.

V první kapitole byla čtenáři přiblíženo, ze které oblasti bude bádání probíhat. Oblast Horního Považí je překrásná krajina s bohatou minulostí. Připomenuli jsme si nejen území, ale také slavné osobnosti, které jsou neodlučitelnou součástí oblastní historie. Seznámili jsme

se s významnými budovami, ve kterých se historie tvořila. Například Bytčanský zámek ukrývá mnoho pokladů nejen z hudební oblasti, ale samotná stavba v sobě nese kus neprobádané historie.

Druhá kapitola pojednávala o historii a vzniku františkánů. Čtenář měl možnost se zde seznámit se zakladateli a samotným vznikem tohoto řádu. Z hlediska Horního Považí je tento řád důležitou součástí historie. Na tomto území je totiž několik klášterů, které byly provozovány františkány. Tato kapitola také obsahuje historii a seznámení se s obcí Pruské a jejich klášterem. Ve Státním archivu v Bytči se nachází mnoho historických artefaktů z tohoto kláštera. Velmi důležité je také podotknout, že nejen tyto archivy vlastní spoustu materiálu, ale podle informací by se měly hudební fondy nacházet i na biskupství a zřejmě i na jiných místech Slovenska.

Poslední stěžejní kapitola je pro hudebníky nejpřínosnější. Zde se setkáváme s mnoha druhy umění. Dnes můžeme noty přepsat jednoduše na počítači. Ve františkánských klášterech se v barokních dobách všechno psalo ručně. To také svědčí o velké zručnosti a vzdělanosti tehdejších mnichů. Důkazem vyspělého malířského odvětví je mimo jiné ručně malovaný zpěvník velikonočních pašijí Edmunda Paschy spojený s jeho portrétem. Nejpodstatnějším cílem této práce bylo znovuobjevení hudebních skladatelů a jejich notového materiálu. Zůstává nám jenom doufat, že se jejich hudba opět dostane na světlo světa a obohatí tak lidi o další kousek z hudebního odvětví. Je zřejmé, že nám toho historie může ještě spoustu nabídnout a naučit nás. Je jenom na nás, jestli si ten čas nalezneme, a budeme ochotni využívat možnosti archivů, a tak učinit další přínos do hudebního světa.

5. *Seznam použitých informačních zdrojů*

1. KURUCAROVÁ, Jana, Bytičansky zámok, Žilina, Vydavatelství Georg, 2016, ISBN 978-80-8154-192-6

2. KOČIŠ, Jozef, KURUCAROVÁ, Jana, Palatín, Žilina, Vydavatelství Georg, 2012, ISBN 978-80-89401-76-5

3. KOČIŠ, Jozef, CHURÝ, Slavomír, Bytča 1378 – 1978, 1. vydání, Martin, Vydavatelství Osveta, 1978

4.KOČIŠ, Jozef, Sprievodca po archívnych fondech, Štátny archív v Banskej Bystrici, pobočka Bytča, Bratislava, 1965

5. Státní Archiv Bytča, Velikonoční pašije Edmunda Paschy

6. Státní Archiv Bytča, Velikonoční pašije Adama Marmankoviče

7. Státní Archiv Bytča, Sbírka skladeb dochovaných z klášteru v Pruském

8. Státní Archiv Bytča, Sbírka skladeb dochovaných z klášteru v Žilině

9. MARSINA, Richard, Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae I., SAV Bratislava, 1971

10. MELICHERČÍK, Andrej, Jánošíkova tradícia na Slovensku, SAV Bratislava, 1952

11. HOUDEK, Ivan, Považské hrady a kašitele, Bratislava, 1924

12. CHALOUPECKÝ, Vladimír, Kniha Žilinská, Bratislava, 1934

13. HALAJ, Dušan, Vznik a počiatky robotnického hnutia v oblasti Žiliny, Žilina 1971

14.DUBOVSKÝ, Jan, Milan, Akcia kláštery, Matica Slovenská Martin, 1998, ISBN 80-7090-499-2

15. JAKUBÍČKOVÁ, Eva, Inventár – Františkáni v Pruskom 1607-1950, Bytča, Státní oblastní archiv v Bytči, 1980

16. BABJAK, Ján, Rehole a kongregácie na Slovensku, Dobrá kniha, 1998, ISBN 80-7141-183-3

17.GAJDOŠ, Vševlad, Barokový skladatelia na Slovensku, čas. Duchovný paster, roč. 50, č. 5, Bratislava, 1975

6. *Přílohy*

Obrazová příloha č.1

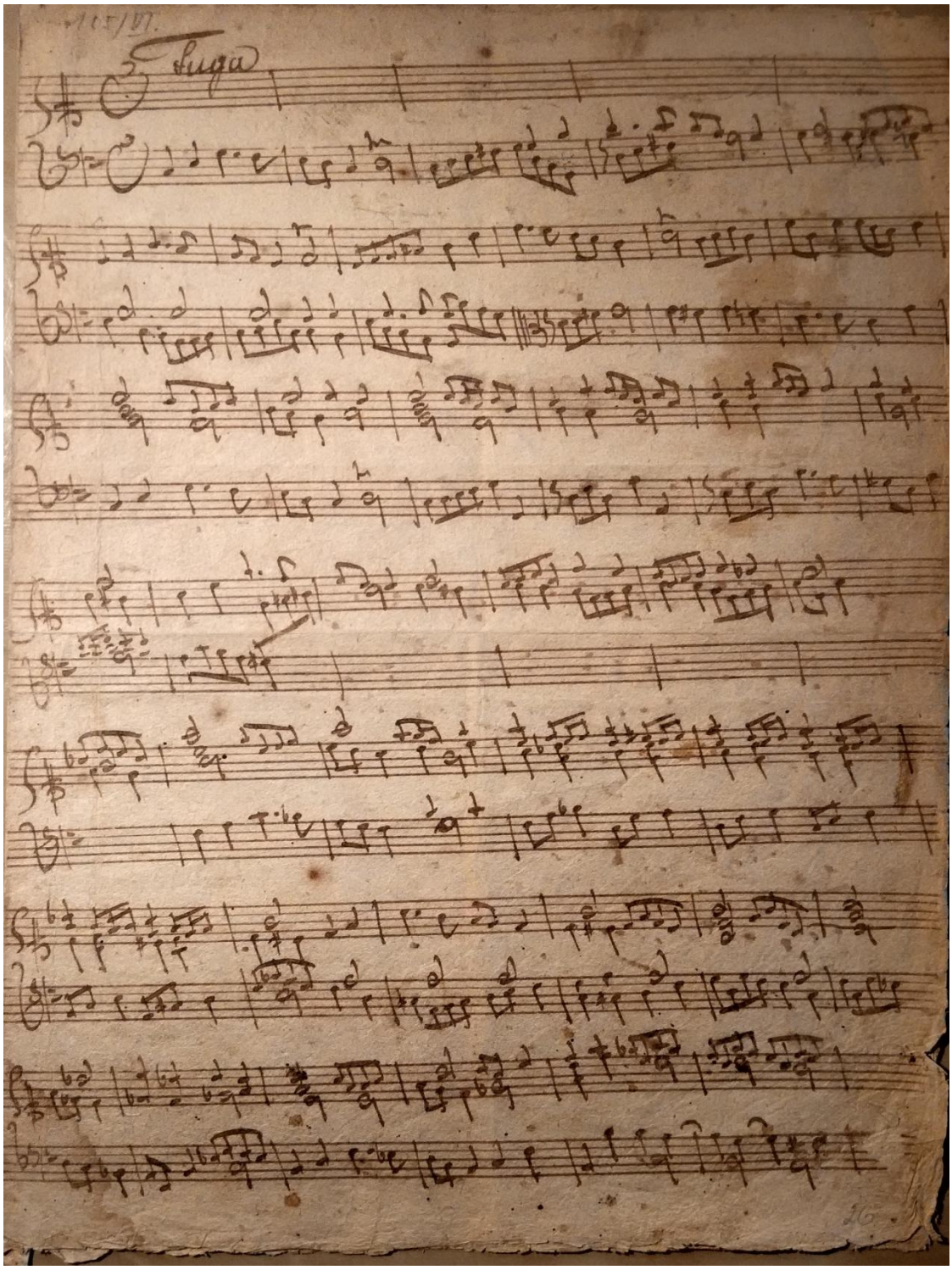

Obrazová příloha č.2

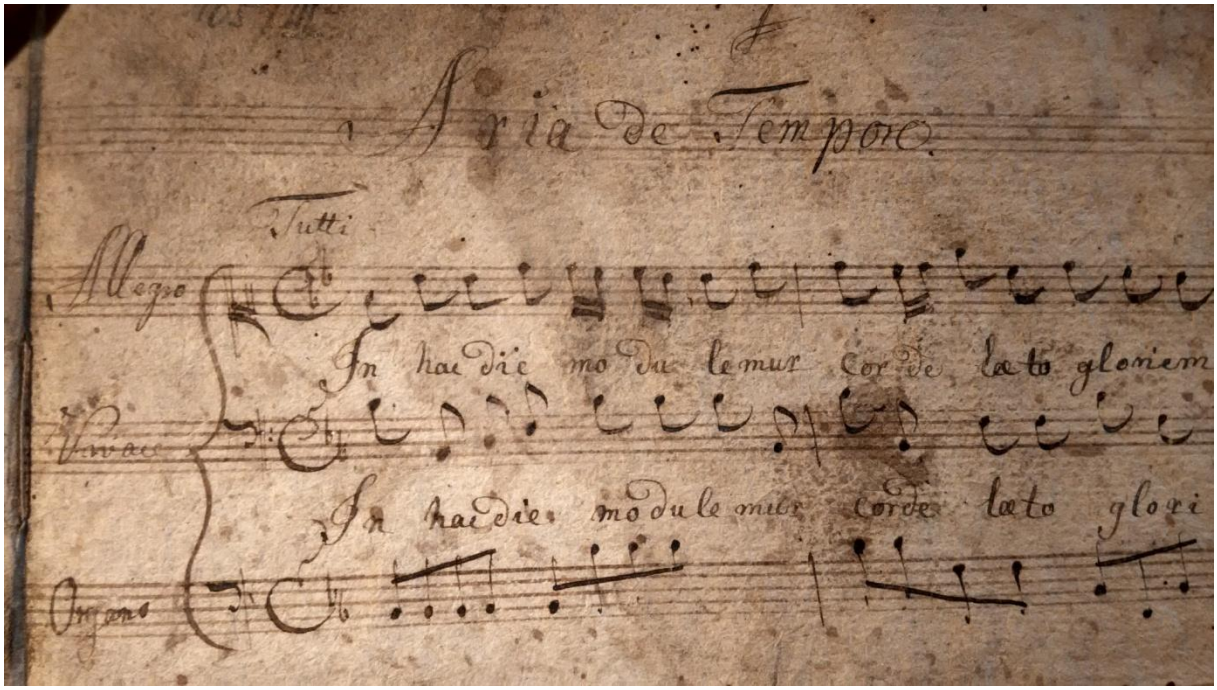

Obrazová příloha č.3

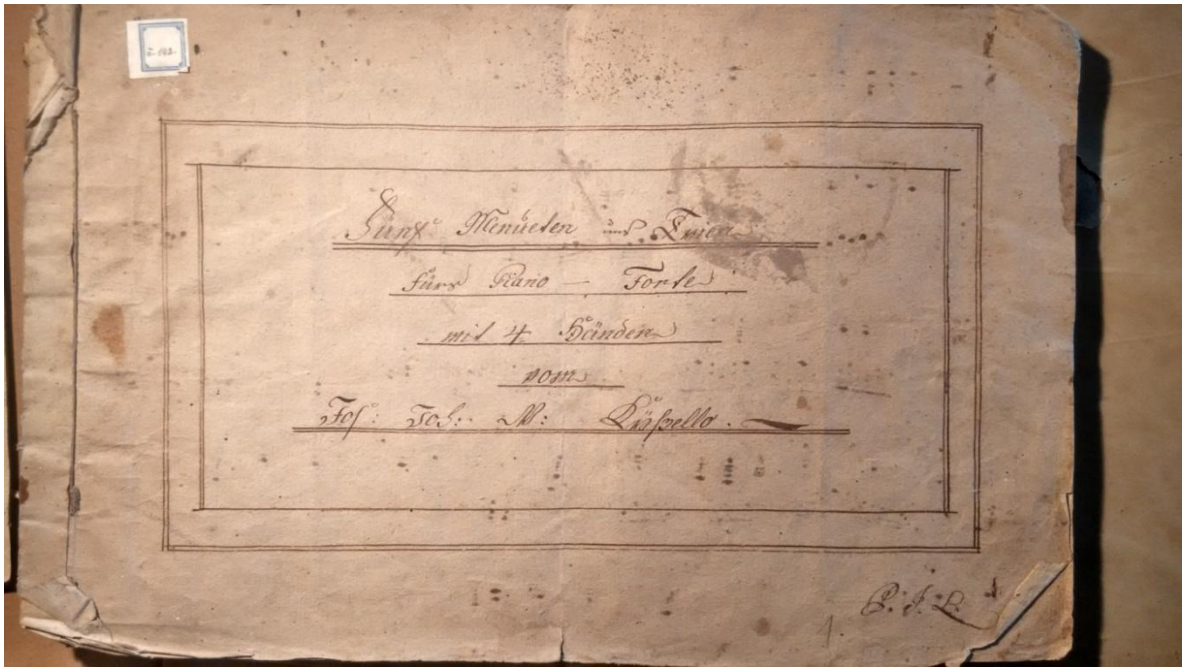

Obrazová příloha č.4

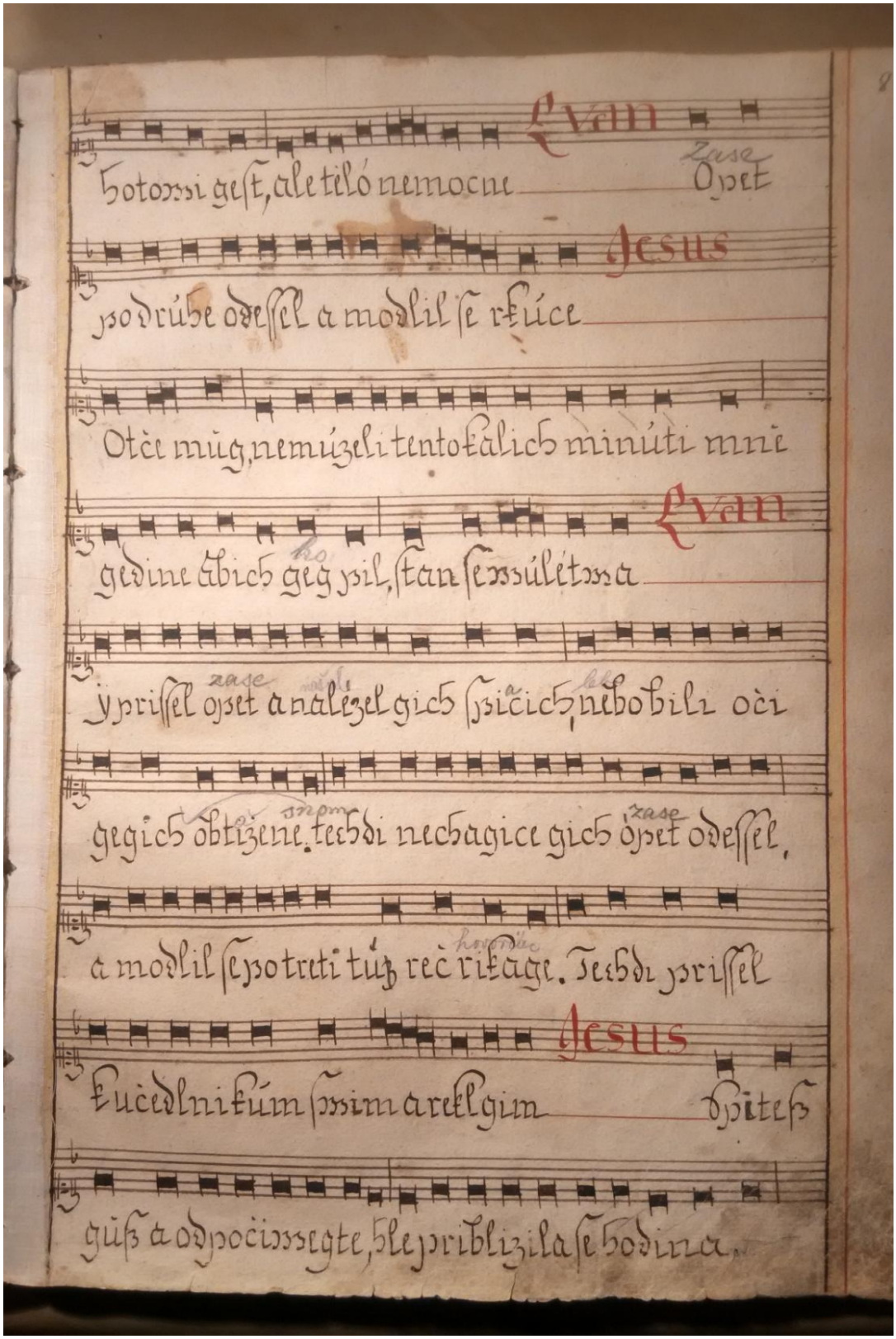

Obrazová příloha č. 5

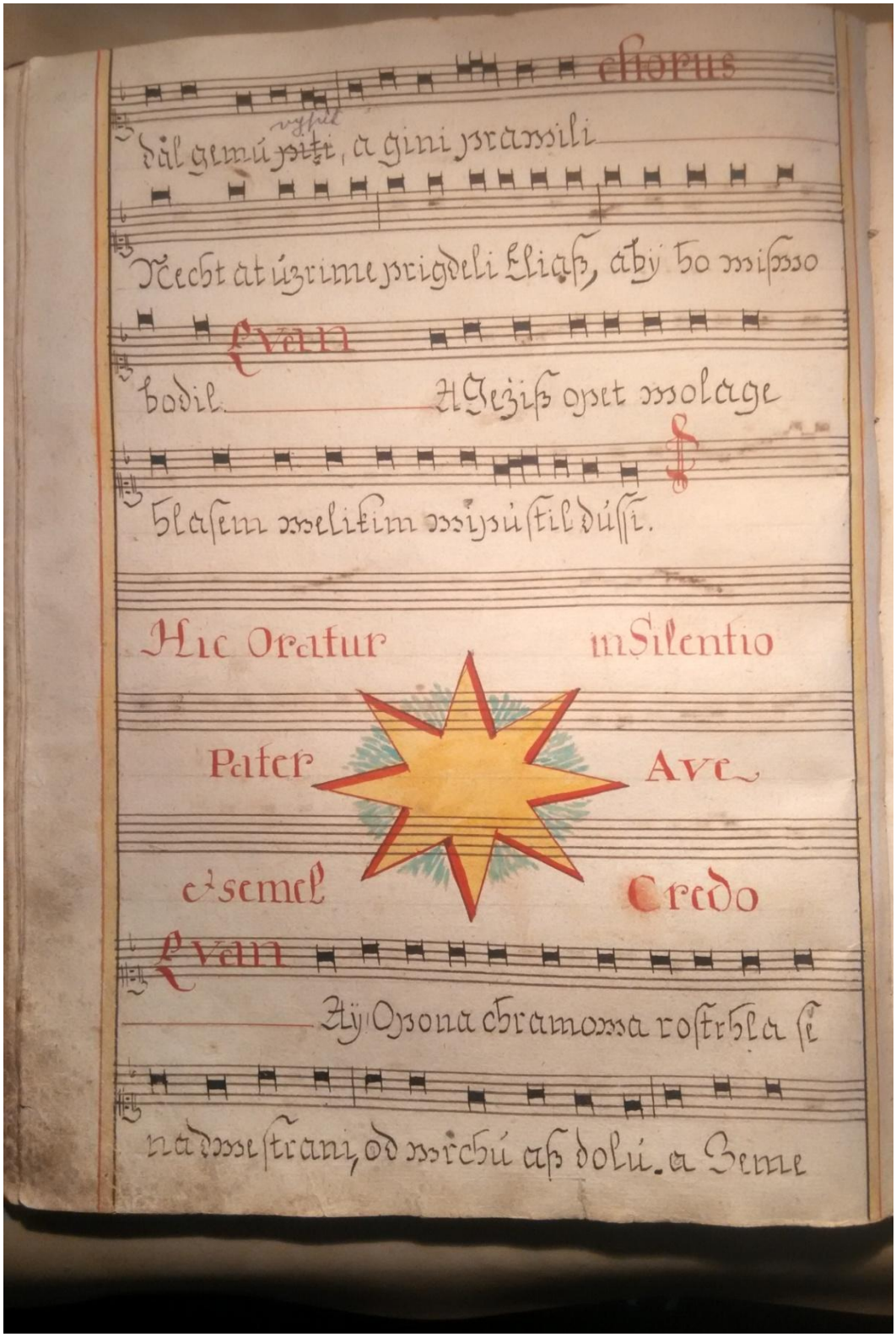

Obrazová příloha č.6

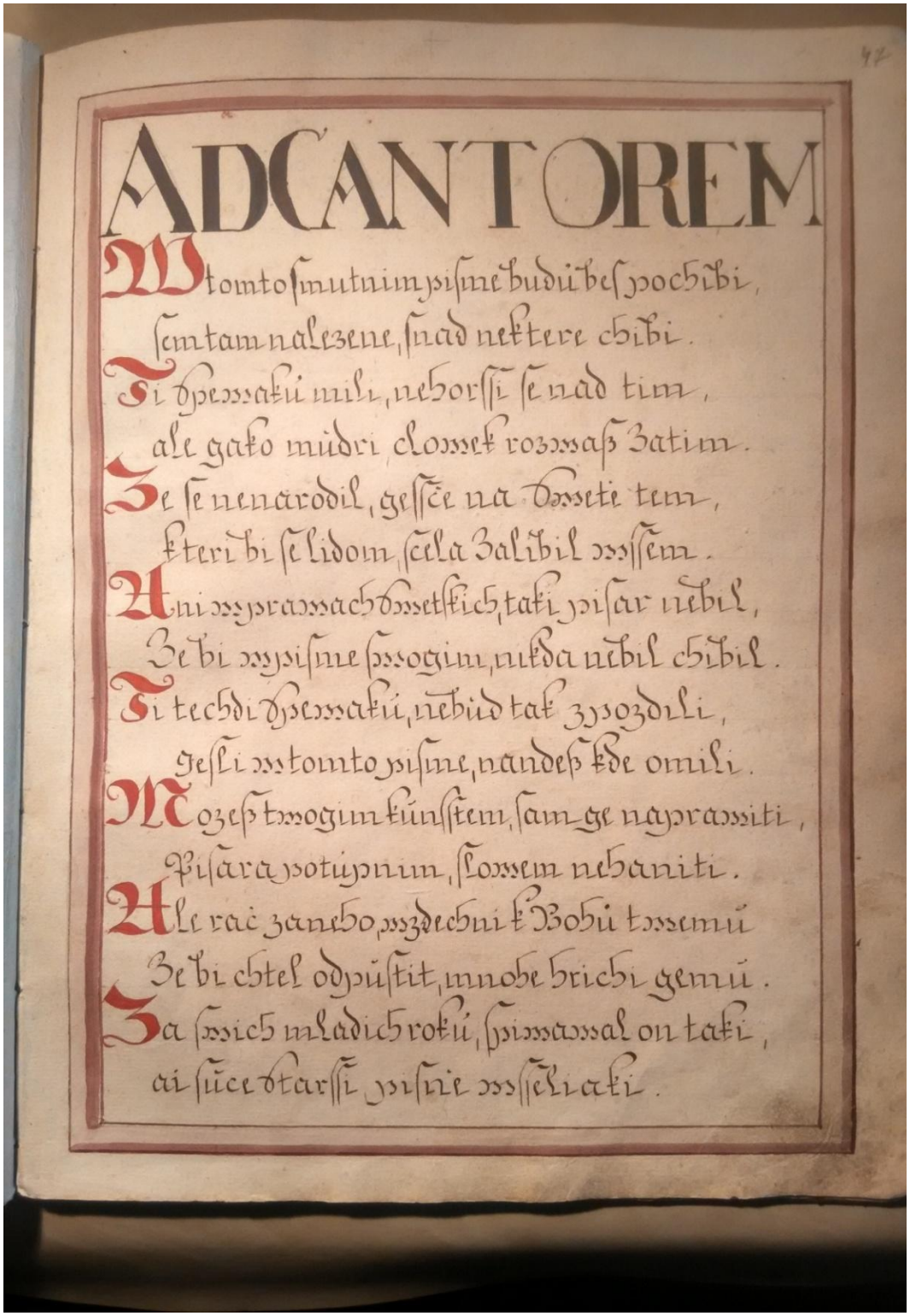

Obrazová příloha č.7

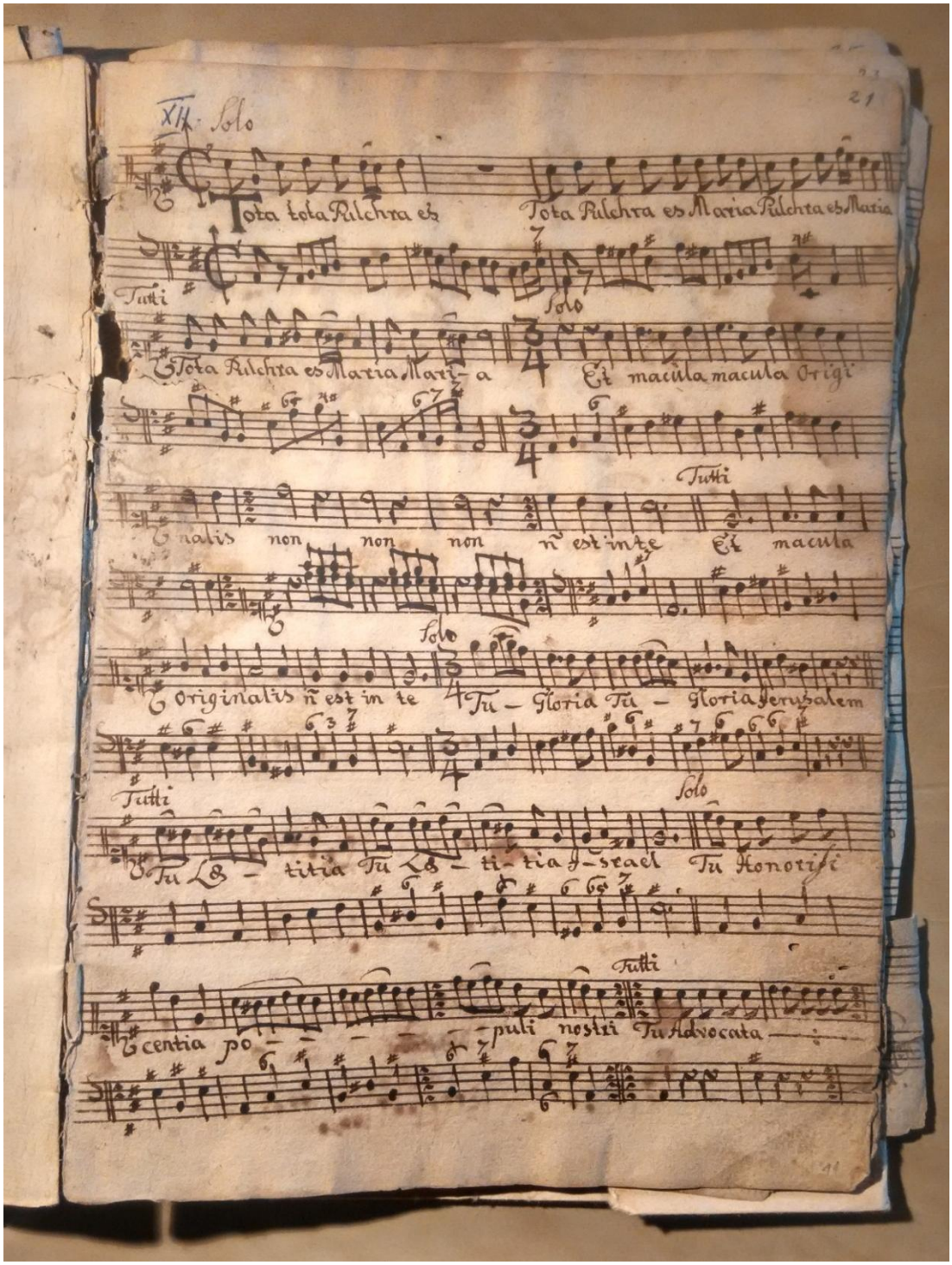

Obrazová příloha č.8

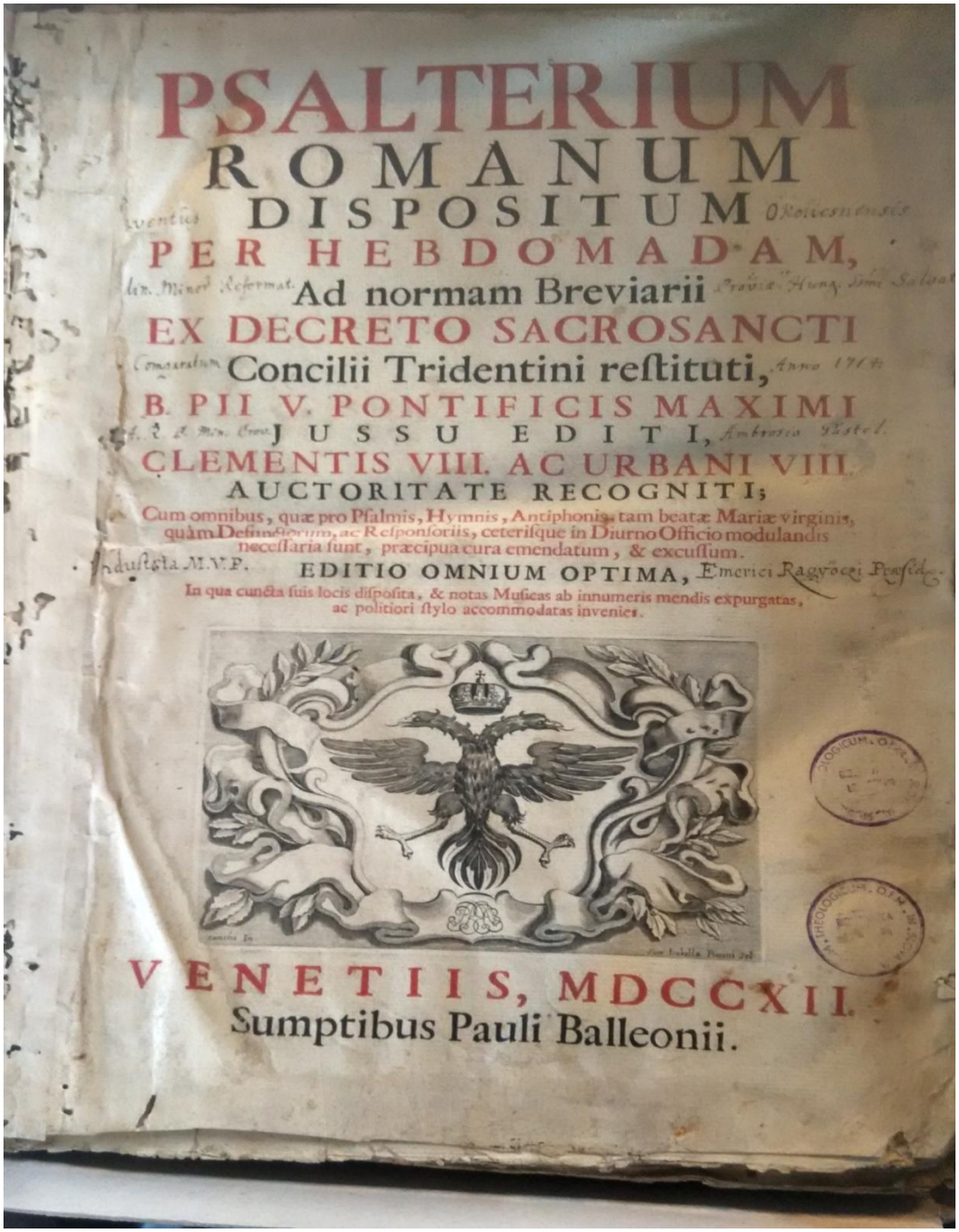

PSALTERIUM
ROMANUM
DISPOSITUM
PER HEBDOMADAM,
Ad normam Breviarii
EX DECRETO SACROSANCTI
Concilii Tridentini reſtituti,
B. PII V. PONTIFICIS MAXIMI
JUSSU EDITI,
CLEMENTIS VIII. AC URBANI VIII.
AUCTORITATE RECOGNITI;
Cum omnibus, quæ pro Pſalmis, Hymnis, Antiphonis, tam beatæ Mariæ virginis, quàm Defunctorum, ac Reſponſoriis, ceteriſque in Diurno Officio modulandis neceſſaria ſunt, præcipua cura emendatum, & excuſſum.
EDITIO OMNIUM OPTIMA,
In qua cuncta ſuis locis diſpoſita, & notas Muſicas ab innumeris mendis expurgatas, ac politiori ſtylo accommodatas invenies.
VENETIIS, MDCCXII.
Sumptibus Pauli Balleonii.